

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

**OLIV TA'LIM TIZIMI PEDAGOG VA RAHBAR KADRLARINI
QAYTA TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI
OSHIRISHNI TASHKIL ETISH BOSH ILMIIY - METODIK
MARKAZI**

**TOSHKENT DAVLAT O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI
UNIVERSITETI HUZURIDAGI PEDAGOG KADRLARNI
QAYTA TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI
OSHIRISH TARMOQ MARKAZI**

AMALIY TARJIMA

moduli uchun

O'QUV-USLUBIIY MAJMUA

**Malaka oshirish kursi yo'nalishi: O'zbek-ingliz tarjima
nazariyasi va amaliyoti**

**ALISHER
NAVOIY**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI
TOSHKENT DAVLAT O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

Toshkent – 2023

Modulning o‘quv-uslubiy majmuasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligining 2020-yil 7-dekabrda 648-sonli buyrug‘i bilan tasdiqlangan o‘quv dasturi va o‘quv rejasiga muvofiq ishlab chiqilgan.

Tuzuvchi: **U.Yo‘ldoshev** – filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Taqrizchi: **Z.Teshaboyeva** – filologiya fanlari doktori, dotsent

H.Samigova – filologiya fanlari doktori, dotsent O‘zDJTU

Ushbu o‘quv-uslubiy majmua Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti Kengashining qarori bilan nashrga tavsiya qilingan.
(202__-yil _____dagi __-sonli qarori)

MUNDARIJA

T/r	BO'LIMLAR	SAHIFA
I.	ISHCHI O'QUV DASTUR	4
II.	MODULNI O'QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTERFAOL TA'LIM METODLARI	16
III.	NAZARIY MASHG'ULOT MAZMUNI	27
IV.	AMALIY MASHG'ULOT MAZMUNI	48
V.	KEYSLAR BANKI	71
VI.	GLOSSARIY	73
VII.	ADABIYOTLAR RO'YXATI	80
VIII.	TAQRIZ	85

I. ISHCHI O‘QUV DASTUR

KIRISH

Dastur O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrda tasdiqlangan “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-sonli, 2019-yil 27-avgustdagi “Oliy ta’lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to‘g‘risida”gi PF-5789-sonli, 2019-yil 8-oktabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-sonli, 2019-yil 21-oktabrdagi “O‘zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5850-sonli farmonlari hamda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 23-sentabrdagi “Oliy ta’lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 797-sonli, 2020-yil 29-yanvardagi “O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi atamalar komissiyasining faoliyatini tashkil qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 40-sonli qaror, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasining Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 18 maydagi “Jahon adabiyotining eng sara namunalarini o‘zbek tiliga hamda o‘zbek adabiyoti durdonalarini chet tillariga tarjima qilish va nasr etish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 376-son qarorlarida belgilangan ustuvor vazifalar mazmunidan kelib chiqqan holda tuzilgan bo‘lib, u oliy ta’lim muassasalari pedagog kadrlarining kasb mahorati hamda innovatsion kompetentligini rivojlantirish, badiiy tarjima sohasiga oid ilg‘or xorijiy tajribalar, yangi bilim va malakalarni o‘zlashtirish, shuningdek, ularni amaliyotga joriy etish ko‘nikmalarini takomillashtirishni maqsad qiladi.

Dunyo mamlakatlari va xalqlarining o‘zaro integrallashuvi natijasida turli xalqlarning badiiy asarlarini o‘rganishga va shu orqali o‘sha xalqlar haqida ma’lumotlar to‘plashga, ularning madaniyati, urf-odatlarini, an’ana va marosimlarini o‘rganishga intilish kuchayib bormoqda. Bu intilishlarning

qondirilishi va madaniy aloqalarning jadallik bilan rivojlanishida tarjimonlar, xususan, badiiy adabiyot tarjimonlarining xizmatlari katta ahamiyatga ega. Bir xalqning nodir adabiyot namunasini o'zga xalqlar tiliga asl holidek yetkazishda badiiy matn tarjimonining kasbiy, lingvistik, ijodiy, ensiklopedik kompetentsiyalari yaxshi rivojlangan bo'lishi lozim. Bu esa dunyo mamlakatlarida bugungi kunda badiiy matn tarjimonini tayyorlash masalasi dolzarb ekanligini bildiradi.

So'ngi yillarda mamlakatimizda barcha fan sohalari kabi tarjimashunoslik sohasini ham keng rivojlantirish, tarjimonlar tayyorlash tizimini yangi bosqichga olib chiqish, oliy ta'lim muassasalarida tarjimoni o'qitish jarayoniga yangi innovatsion va pedagogik texnologiyalarni keng joriy qilish ishlari sezilarli darajada ortib bormoqda. Bu esa yurtimizda o'zbek tilidan xorijiy tillarga va xorijiy tillardan o'zbek tiliga turli uslubdagi adabiyotlarni tarjima ishlarini keng ko'lamda amalga oshirishga zamin yaratadi. Bu jarayonlarni keng sur'atda rivojlantirish uchun keyingi yillarda yurtimizda bir qator islohotlar amalga oshirildi.

“Amaliy tarjima” moduli Oliy ta'lim muassasalarida amaliy tarjima, tarjima nazariyasi va amaliyoti kabi fanlardan ma'ruza va amaliy mashg'ulotlar olib boradigan professor-o'qituvchilarning malakasini oshirish tizimi oldidagi davr talabiga mos ravishda tuzilgan kurs sifatida e'tirof etish mumkin. Tarjimashunoslik sohasida mavjud so'ngi yangliklar, jiddiy o'zgarishlar va yangilanishlar, shubhasiz, tarjimada amalga oshirilayotgan yangi qarashlarni oliy ta'limda ham joriy etishni taqozo etmoqda.

Bugungi kunda tarjimon tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalarida amaliy tarjimoni talabalarga o'rgatish, bo'lajak tarjimonlarning kasbiy, lingvistik hamda ensiklopedik kompetentsiyalarini shakllantirish, tarjima uslublari va usullaridan samarali foydalanish metodlarini talabalarga o'rgatishni samarali tashkil etish uchun professor-o'qituvchilar amaliy tarjima fanini ta'lim jarayonida mazmunli tashkil eta olishi lozim. Amaliy tarjimoni talabalarga o'rgatishda lingvistik va

metodik asoslar negizida professor-o'qituvchilar tomonidan talabalarga tarjima jarayonida uchraydigan morfologik, sintaktik, leksik-semantik hamda stilistik muammolar va ularni bartaraf etish usullarini o'rgatishga alohida diqqat qaratish erishish mumkin.

Amaliy tarjima orqali bevosita tarjimaining lisoniy va nolisoniy xususiyatlarini keng tadqiq qilish, shu orqali amaliy tarjima bo'yicha o'z tajribalarini kengaytirish, talabalar tarjima jarayonida yuzaga keladigan muammolarga samarali yechim topa olishga imkoniyat yaratadi.

Modulning maqsad va vazifalari

“Amaliy tarjima” modulining maqsadi malaka oshirish kursi tinglovchilarida sohaga doir bilimlarni rivojlantirish, tarjimaning nazariy va amaliy jihatlarini o'rgatish, badiiy asarlar tarjimasida til bilishdan tashqari zarur hisoblangan tuyg'u va obrazlar olamini teran anglab yetish kabi san'atkorlik hislatlarini shakllantirish, badiiy asarlarni tarjima qilish usullarini o'rgatish, tarjima sifatini qiyoslab aniqlash, chet tilidan ona tiliga, ona tilidan chet tiliga tarjima qilish malakalarini shakllantirish va amaliyotga oid fundamental ma'lumotlarni berish, jahon olimlarining ushbu sohaga oid ilmiy izlanishlari bilan tanishtirish iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun fan talablari nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalalar ilmiy jarayonlarga uslubiy yondashuv hamda ilmiy dunyoqarashini shakllantirish orqali erishiladi. Amaliy tarjima kursi malaka oshirish kursi tinglovchilarida yangicha ilmiy yondashuvlarni ta'lim sohasi va ilmiy tadqiqot uchun keng tadbiiq etishga ko'maklashish, ularni amalda qo'llash ko'nikmalarini o'rgatishni ko'zda tutadi.

Ushbu modulning vazifalari quyidagilardan iborat:

- kurs tinglovchilarini tarjima jaraynida talabalarda uchraydigan tarjima ga'lizliklari va xatolarini til sathlari bo'yicha ajratib olish va bu xatoliklarni bartaraf etish usullari bilan tanishtirish;
- professor-o'qituvchilarda OTMlarda tarjimashunoslikda matnni uslubiga ko'ra tanlanadigan tarjima uslublari va matndagi kichik leksik birliklar

- tarjimasida qo'llanadigan tarjima usullaridan tarjima yo'nalishining mutaxassislik fanlarida foydalanish ko'nikmasini qaror topdirish;
- tarjimada uchraydigan tarjimaning lingvistik va ekstralingvistik muammolarini talabalarda qanday qilib bartaraf etish usul va yo'llaridan samarali foydalanishni malakasini shakllantirishdan iborat.

Modul yuzasidan tinglovchilar bilim, ko'nikma, malaka darajasiga qo'yiladigan talablar

“Amaliy tarjima” moduli yuzasidan tinglovchilar quyidagi **bilimlarga** ega bo'lishi kerak:

- tarjimaning fundamental tushunchalari borasida yetarli axborot;
- o'zbek tilidan chet tiliga badiiy tarjima qilishning nazariy aspektlari;
- badiiy tarjimada qo'llaniladigan tasviriy vositalar va transformatsiyalar;
- nolisoniy birliklarning tarjima jarayonidagi o'ziga xos xususiyatlari;
- ingliz va o'zbek tillarining fonetik, morofologik, sintaktik, leksik, stilistik, matn sathlari bo'yicha farqli va o'xshash jihatlar.

Ushbu modul tinglovchida quyidagi **ko'nikmalarni** shakllantirishga xizmat qiladi:

- o'zbek tilidan xorijiy tillarga badiiy tarjima qila olish
- amaliy tarjimada qo'llangan tarjima usullarini tahlil qila olish;
- talabalar duch keladigan lingvistik va ekstralingvistik muammolarni bartaraf etish usullarini yaxshi o'zlashtirish;
- tarjimalarni asliyat bilan qiyoslab taqriz yoza olish;
- matnlarni interpretatsiya (talqin) qilish;
- turli tarjima matnlaridagi leksik-semantik farqlarni va grammatik nomuvofiqliklarni tushunish va mos ekvivalentlar topa olish;
- zamonaviy tarjimashunoslikning lingvistik muammolari haqida bahsga kirishish.

Ushbu modulni o'zlashtirish orqali tinglovchilar quyidagi **malakalarni** egallashlari mo'ljal qilinadi:

- tarjimada foydalaniladigan tarjima uslub va usullarni tarjima jarayonida samarali qo'llay olishni o'zlashtirish;
- til va madaniyatlararo yuz berishi mumkin bo'lgan stsenariylar modelini ishlab chiqish;
- tarjima nazariyasi va amaliyoti yo'nalishidagi fanlarni o'qitish jarayoniga ilg'or innovatsion texnologiyalarni integratsiya qila olish;
- jahon tarjimashunosligi taraqqiyotiga oid innovatsion g'oyalarni o'zbek tarjimashunosligiga tatbiq qilish
- tarjimada yuzaga keladigan ekstra-lingvistik muammolarni tegishli tarjima usullari orqali bartaraf etishni badiiy tarjima tahriri orqali tushuntira olishni amalda qo'llay olish.

Modulni tashkil etish va o'tkazish bo'yicha tavsiyalar

“Amaliy tarjima” moduli ma'ruza va amaliy mashg'ulotlar shaklida olib boriladi. Moduldagi ilmiy qarashlar mohiyatini tinglovchilarga yetkazish jarayonida o'qitishning zamonaviy usullari, tarjimashunoslik ilmidagi eng so'nggi yutuqlardan foydalanish ko'zda tutilgan:

- ma'ruza shaklidagi mashg'ulotlarda milliy va chet el adabiyot metodikasi fanlaridagi so'nggi yutuqlardan foydalanish;
- masofadan o'qitish orqali tinglovchilarning amaliy tarjimaga doir yangiliklarni mustaqil egallab olishlariga imkon yaratish;
- amaliy mashg'ulotlarda ta'limning semantic xarita, kluster, aqliy hujum singari interfaol usullarini qo'llash ko'zda tutiladi.

Modulning o'quv rejadagi boshqa modullar bilan bog'liqligi va uzviyligi

“Amaliy tarjima” moduli o‘quv rejadagi mutaxassislik fanlarining barchasi bilan uzviy bog‘langan.

Modulning Oliy ta’limdagi o‘rni

Modulni o‘zlashtirish orqali tinglovchilar “Amaliy tarjima” mutaxassislik fanini o‘qitishning eng ilg‘or yo‘llarini egallaydilar, ularda har qanday ilmiy darajadagi auditoriya ahli bilan badiiy tarjimalar to‘g‘risida fikr bildirish ko‘nikmasi shakllantiriladi. Natijada, fanni o‘qitish samaradorligini sezilarli oshiradi.

Modul bo‘yicha soatlar taqsimoti

№	Modul mavzulari	Auditoriya yuklamasi		
		Jami	Jumladan:	
			Nazariy	Amaliy
1.	Tarjimashunoslik nuqtai nazardan asliyat va tarjima tillarining o‘zaro nisbati	2	2	
2.	Tarjima uslublari va ularning tarjimada matn uslublari ko‘ra tanlash mahorati	2	2	
3.	Tarjima usullari va ularning til sahtlari boyicha tasnifi	2	2	
4.	O‘zbek tilidan ingliz tiliga badiiy matnni o‘girishda tarjima muammolarini bartaraf etish	2		2
5.	O‘zbek tilidan ingliz tiliga publitsistik uslubdagi matnlar tarjimasidagi muammolarni bartaraf etish	2		2
6.	O‘zbek tilidan ingliz tiliga rasmiy uslubdagi matnlar tarjimasidagi muammolarni bartaraf etish	2		2

7.	O'zbek tilidan ingliz tiliga ilmiy uslubdagi matnlar tarjimasidagi muammolarni bartaraf etish	2		2
8.	Tarjimashunoslikda ekvivalentlik xosisasi hamda shakl va mazmun uyg'unligiga erishish strategiyalari	2		2
Jami:		16	6	10

NAZARIY MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

1-mavzu. Tarjimashunoslik nuqtai nazardan aslyat va tarjima tillarining o'zaro nisbati.

Tarjima tushunchasining asosiy mohiyati. O'zbek tilidan ingliz tiliga tarjimaning o'ziga xos susiyatlari. O'zbek tilidan ingliz tiliga tarjimadagi muammolarning yuzaga kelish omillari. O'zbek va ingliz tilirining genetik jihatdan ikki til oilasi va til guruhiga mansubligi. O'zbek tili Oltiy tillar oilasining turkiy tillar guruhiga, ingliz tili Xind-Yevropa tillar oilasining german tillar guruhiga mansubligi. O'zbek va ingliz tillari dunyo tillarining morfologik tasnifiga ko'ra ham turli til guruhiga mansubligi. O'zbek tili agglyutinativ tillar guruhiga, ingliz tili esa flektiv tillar guruhiga mansubligi. O'zbek tilidan ingliz tiliga tarjimada tarjimada sintaktik muammolar. Sintaktik muammolarni yuzaga kelishida ikki tilning sintaktik strukturasi va so'z tartibidagi farqlar. O'zbek tilidan ingliz tiliga tarjimada tarjima usullarining faol qo'llanishi.

O'zbek tilidan ingliz tiliga tarjimada qo'llanadigan tarjima uslub va usullarini til sathlari bo'yicha tahlil qilish aslyat va tarjima matnlarining struktur, leksik, funksional ekvivalentlik xolatlarini aniqlash imkonini beradi.

2-mavzu. Tarjima uslublari va ularning tarjimada matn uslublariga ko'ra tanlash mahorati

Tarjimashunoslikdagi tarjima uslubi, tarjima usuli, tarjima strategiyasi va tarjima transformatsiyasi kabi tushunlar va ularning mohiyati va tarjidagi funksiyasi jihatidan bir-biridan farqlari. Tarjima uslubi aslyat matnining uslub

jihatidan turiga ko'ra tanlanadi va tarjimonning butun matnning tarjimasiga yondashuvini belgilab beradi. Tarjima uslublari:

- so'zma-so'z tarjima;
- gapma-gap tarjima;
- asliyatga sodiq xolda tarjima;
- semantic tarjima;
- kommunikativ tarjima;
- nazmiy tarjima;
- akademik tarjima;
- moslama tarjima;
- erkin tarjima;
- kommunikativ tarjima;
- idiomatik tarjima;
- axborotli tarjima.

O'zbek tilidan ingliz tiliga tarjimada lisoniy g'alizliklar, tarjimada uchraydigan xatoliklarni aniqlash, ularni bartaraf etish usullarini talabalarga o'rgatish uchun ushbu tarjima g'alizliklari va xatolarni kelib chiqish omillarini anqilab olish talaba etiladi.

3-mavzu. Tarjima usullari va ularning til sahtlari boyicha tasnifi.

Tarjimashunoslikdagi tarjima usuli, tarjima strategiyasi va tarjima transformatsiyasi kabi tushunlar mavjud bo'lib, ular bir tushunchaning turli nomlanishi xisoblanadi. Tarjima usullari asliyat matnidagi kichik leksik birliklar: so'zlar, qo'shma so'zlar, terminlar, neologizmlar, arxaizmlar, maqollar, frazeologik birliklar, aforizmlar kabilarni tarjima tiliga olib o'tishda faol qo'llanadi. Til tizimi bo'yicha tasnifga ko'ra, fonetik tarjima usullari: transliteratsiya, transkripsiya; grammatik tarjima usullari: transpozitsiya, inversiya, sintaktik o'zgartirish, kompensatsiya, so'z qo'shish, so'z tushirib qoldirish, kengaytirish, toraytirish, kompressiya, perefraz; leksik tarjima usullari:

soʻz oʻzlashtirish, ekvivalentlik va ularning turlari, moslashtirish, naturalizatsiya, sinonimiya, eslatmalar va shu kabilar.

AMALIY MASHGʻULOTLAR MAZMUNI

1-mavzu. Oʻzbek tilidan ingliz tiliga badiiy matnni oʻgʻirishda tarjima muammolarini bartaraf etish

Badiiy tarjima tarjima sohasining boshqa ushlubdagi koʻrinishlaridan oʻzida tilning barcha sathiga doir lisoniy birliklar va turli aspektlarga doir ekstralingvistik birliklar qoʻllanganligi, badiiy matnning janriy xususiyatlari, estetik qiymatga egaligi, muallif uslubi, vaqt, makon va zamon masalasi kabilar namoyon boʻlishi bilan farq qiladi. Oʻzbek tilidan ingliz tiliga badiiy tarjimada qoʻllanadigan tarjima uslub va usullarini til sathlari boʻyicha tahlil qilish asiyat va tarjima matnlarining struktur, leksik, funksional ekvivalentlik xolatlarini aniqlash imkonini beradi. Badiiy tarjima roman, esse, badiiy adabiyot, qisqa hikoyalar, komediya, xalq ertaklari, tanqidiy asarlar, dostonlar, lirik sheʼr, epik sheʼr, dramatik sheʼr, ruboiy, chiston, sonet, ballada kabi nasriy va sheʼriy asarlarni oʻzga tilga oʻgʻirishni oʻz ichiga oladi va tarjima jarayonida mazkur badiiy matnlarni janr xususiyatlariga etibor qaratishni maqsad qiladi.

2-mavzu. Oʻzbek tilidan ingliz tiliga publitsistik uslubdagi matnlar tarjimasidagi muammolarni bartaraf etish

Publitsistik materialni tarjima qilish bir qator qiyinchiliklar bilan bogʻliq. Publitsistik matnlar nafaqat maxsus terminlarni, balki munozara belgilarini ham oʻz ichiga oladi. Muallif har doim publitsistik maqolada oʻz fikrini bildiradi, bu esa tarjimada eng adekvat tarzda etkazilishi kerak.

Publitsistik matnlar fan va texnikaning turli sohalariga oid turli materiallardan, shuningdek, badiiy iqtiboslardan foydalanishni oʻz ichiga oladi. Koʻpincha publitsistik maqolaning tarjimasida asl matndan sezilarli darajada farq qiladi. Tarjima matnida baʼzi soʻzlarning toʻgʻridan-toʻgʻri lugʻaviy maʼnosidan

sezilarli og‘ishlar mavjud bo‘lib, ko‘chma mazmuni ham sezilarli darajada o‘zgaradi. Tarjimada uslubning asosiy xususiyatlari saqlanishi kerak.

Publitsistik uslubda boshqa sohalarga ham oid bo‘lgan leksika va matnlar qo‘llanganligi bois o‘zbek tilidan ingliz tiliga ushbu uslubdagi matnlar tarjimasida tarjima usullari faol qo‘llanadi.

3-mavzu. O‘zbek tilidan ingliz tiliga rasmiy uslubdagi matnlar tarjimasidagi muammolarni bartaraf etish

O‘zbek tilidan ingliz tiliga rasmiy uslubdagi matnlar tarjimasining o‘ziga xos xususiyatlari. Rasmiy uslubga doir leksika va uning tarjima muammolari. Rasmiy uslubdagi matnlar tarjimasida sintaktik muvofiqlikka erishish usullari. Rasmiy uslubga doir matnlar tarjimasida qo‘llanadigan tarjima uslublar: gaplarni birma-bir tarjima qilish, asliyatga sodiq xolda tarjima, kommunikativ tarjima. Rasmiy uslubdagi matnlar tarjimasida uslubiyat masalasi.

Rasmiy uslubning asosiy vazifasi davlat va uning fuqarolari, jamiyat va uning a'zolari, hukumatlar, partiyalar, korxonalar va boshqalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni tartibga solishdan iborat. Rasmiy uslubga doir matnlar tarjimasi qonun va qarorlar, Prezidentlar nutqlari, shartnoma, bitim, akt, qonunosti hujjatlar, farmon, konstitutsiya, nizom, yo'riqnoma, memorandum, sertifikat, xat, faks, teleks, biznes-reja va boshqalarni bir tildan boshqa tilga tarjiamani o‘z ichiga oladi. Bu janrdagi matnlar tarjimasi asosan yozma shaklda amalga oshiriladi.

4-mavzu. O‘zbek tilidan ingliz tiliga ilmiy uslubdagi matnlar tarjimasidagi muammolarni bartaraf etish.

Ilmiy-texnik uslubning asosiy vazifasi axborot berishdir. Ushbu uslub tarjimasi asosan ilm-fan, gumanitar fanlar va texnologiya kabi professional sohalardagi matnlar chet tiliga o‘girish bilan shug‘illanadi. Ilmiy uslubdagi asosiy tarjima usublari akademik tarjima, gapma-gap tarjima va asliyatga sodiq xolda tarjima. Mazkur uslubdagi matnlar tarjimasida funksional tarjima, kompressiya, so‘z o‘zlashtirish usullari qo‘llanadi. Tarjima jarayonida mantiqiy ma’lumotlarni

yetkazish, uning yangiligi va ahamiyatini isbotlash - olim, ilmiy yoki texnik muallifning asosiy maqsadi xisoblanadi. Ushbu uslub fan, gumanitar fanlar, texnologiyaning professional sohalarida qo'llaniladi.

5-mavzu. Tarjimashunoslikda ekvivalentlik xodisasi hamda shakl va mazmun uyg'unligiga erishish strategiyalari.

Ekvivalentlik xodisasi va uning asosiy xossalari. Ekvivalentlik va uning turlari: funksional ekvivalentlik, madaniy ekvivalentlik, tasviriy ekvivalentlik, shakily ekvivalentlik, yaratilgan ekvivalentlik. Ekvivalentlik darajalari: so'z darajasida ekvivalentlik, so'z birikmasi darajasida ekvivalentlik, gap darajasida ekvivalentlik, matn darajasida ekvivalentlik.

Ekivalentlik – bu tarjima jarayonida eng ko'p murojaat etiladigan tushunchalardan biri bo'lib, nasriy tarjimadan undan foydalanishning o'ziga xos afzallik va noafzalliklari mavjud.

O'QITISH SHAKLLARI

Ushbu modul bo'yicha quyidagi o'qitish shakllaridan foydalaniladi:

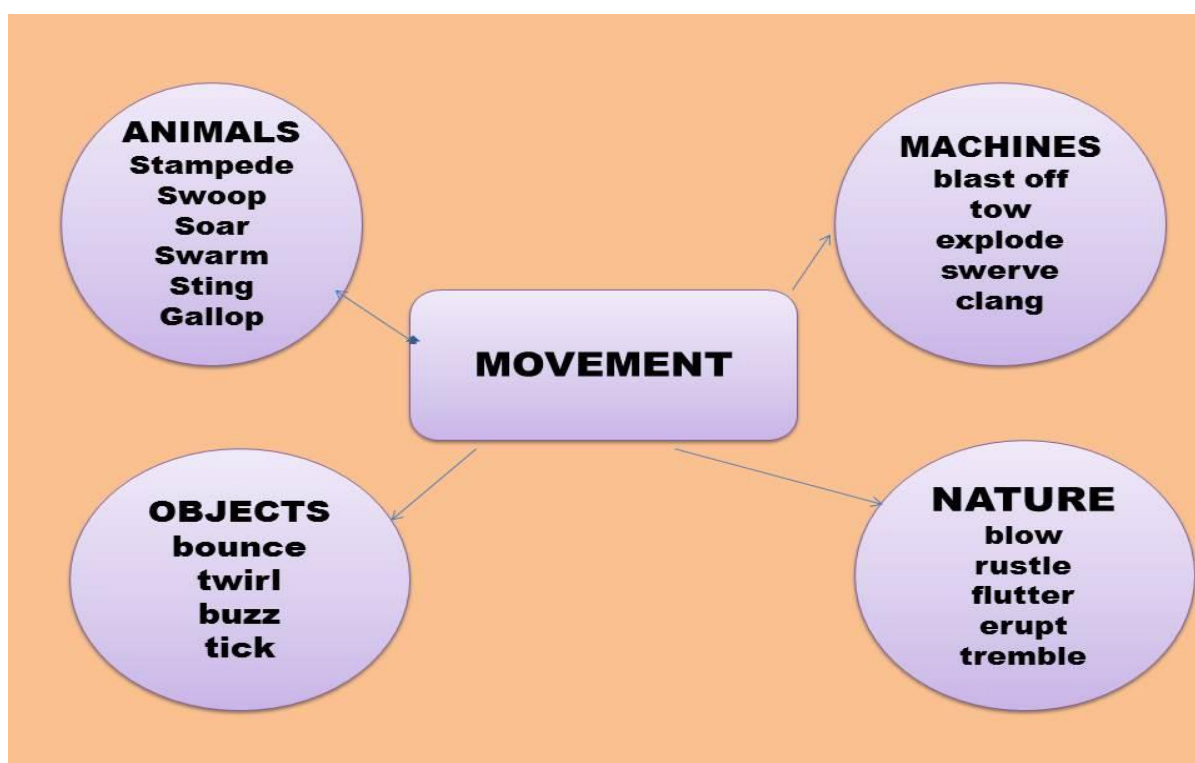
- masofadan o'qitish;
- ma'ruzalar, amaliy mashg'ulotlar (ta'lim texnologiyalarini anglab olish, nazariy bilimlarni amaliyotga qo'llash);
- suhbatlar orqali tinglovchida muayyan muammoga munosabat bildirish qobiliyatini shakllantirish, unda badiiy tarjimaga doir masalani eshitish, idrok qilish va mantiqiy xulosalar chiqarish xususiyatini qaror topdirish;
- tinglovchilarni bahs-munozaralar paytida muammolar yechimi bo'yicha dalil va asosli argumentlar taqdim qilishga, o'z fikrini asoslashga o'rgatish.

**II. MODULNI O‘QITISHDA
FOYDALANILADIGAN INTERFAOL
TA‘LIM METODLARI**

“Semantik xarita” metodi

Semantik xarita interfaol metodi darsning amaliy qismining boshlanishida, ya’ni asliyat matni tinglovchilarga taqdim etilgandan keyin qo’llanishi maqsadga muvofiq. Bu interfaol metod orqali tinglovchilar uchun notanish bo’lgan ayrim so’zlarning tarjimasi, ularning ma’nolari yuzasidan ma’lumotga ega bo’la oladi. O’qituvchi tinglovchilarning badiiy tarjimaning leksik-semantik muammolarini bartaraf etish yuzasidan tarjima qilish uchun taqdim etilgan matndagi biror so’z va uning semantik xaritasini tuzishni topshiriq qilib beradi.

Mazkur interfaol metod talabalarning lingvistik, kasbiy, kommunikativ kompetensiyalari hamda mustaqil fikrlash ko’nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

“SWOT-tahlil” metodi

Metodning maqsadi: mavjud nazariy bilimlar va amaliy tajribalarni tahlil qilish, taqqoslash orqali muammoni hal etish yo’llarni topishga, bilimlarni mustahkamlash, takrorlash, baholashga, mustaqil, tanqidiy fikrlashni, nostandart tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi.

S (strength)	- kuchli tomonlari
W (weakness)	- zaif, kuchsiz tomonlari
O (opportunity)	- imkoniyatlari
T (threat)	- to‘siqlar

Namuna: Badiiy matnlar tarjimasida lingvistik tahlil imkoniyatlarini jadvalga tushiring.

S	Badiiy matn tarjimasida bo‘yicha lingvistik tahlilning kuchli tomonlari.	Asliyat va tarjima matnlarining til sathlari bo‘yicha faqri va o‘xshash jihatlari bo‘yicha har tomonlama xolis xulosa chiqarishi.
W	Badiiy matn tarjimasida bo‘yicha lingvistik tahlilning kuchli tomonlari.	Asliyat va tarjima matnlarining nolisoniy xususiyatlari tahlilini tahlilini to‘la amalga oshirib bo‘lmaydi.
O	Badiiy matn tarjimasida bo‘yicha lingvistik tahliln (ichki) imkoniyatlari.	Asliyat va tarjima matnining barcha til sathlari jiddiy mikrotahlildan o‘tkaziladi.
T	To‘siqlar (tashqi).	Asliyat va tarjima tillarida o‘zaro bir-biriga lakuna xisoblanadigan lisoniy birliklar bo‘yicha tinglovchilarning nazariy bilimlari yetishmasligi.

“Xulosalash” (Rezyume, Veer) metodi

Metodning maqsadi: Bu metod murakkab, ko‘p tarmoqli, mumkin qadar, muammoli xarakteridagi mavzularni o‘rganishga qaratilgan. Metodning mohiyati shundan iboratki, bunda mavzuning turli tarmoqlari bo‘yicha bir xil axborot beriladi va ayni paytda, ularning har biri alohida aspektlarda muhokama etiladi. Masalan, muammo ijobiy va salbiy tomonlari, afzallik, fazilat va kamchiliklari, foyda va zararlari bo‘yicha o‘rganiladi. Bu interfaol metod tanqidiy, tahliliy, aniq mantiqiy fikrlashni muvaffaqiyatli rivojlantirishga hamda o‘quvchilarning mustaqil g‘oyalari, fikrlarini yozma va og‘zaki shaklda tizimli bayon etish, himoya qilishga imkoniyat yaratadi. “Xulosalash” metodidan ma’ruza mashg‘ulotlarida individual va juftliklardagi ish shaklida, amaliy va ko‘chma mashg‘ulotlarida kichik guruhlardagi ish shaklida mavzu yuzasidan bilimlarni mustahkamlash, tahlili qilish va taqqoslash maqsadida foydalanish mumkin.

Metodni amalga oshirish tartibi:

trener-o‘qituvchi ishtirokchilarni 5-6 kishidan iborat kichik guruhlariga ajratadi;

trening maqsadi, shartlari va tartibi bilan ishtirokchilarni tanishtirgach, har bir guruhga umumiy muammoni tahlil qilinishi;

har bir guruh o‘ziga berilgan muammoni atroflicha tahlil qilib, o‘z mulohazalarini yozma bayon qiladi;

navbatdagi bosqichda barcha guruhlar o‘z taqdimotlarini o‘tkazadilar. Shundan so‘ng, trener tomonidan tahlillar umumlashtiriladi.

Linvistik tahlil tizimlari					
Fonetik tahlil		Sintaktik tahlil		Leksik-semantik tahlil	
afzalligi	kamchiligi	afzalligi	kamchiligi	afzalligi	kamchiligi
Xulosa:					

“Ikkita to’g’ri va bitta xato” metodi

“Ikkita to’g’ri va bitta xato” interfaol metodi aslyat matnining bir necha xil tarjima variantlarini solishtirib tahlil qilish orqali tarjimani o’rgatishga bag’ishlanadi. Bunda tinglovchilarga aslyat matni va 3 ta tarjima variantlari taqdim etiladi. Tinglovchilar o’zlarining daftarlariga 4 ta katak bo’sh joy chizadi.

Ulardan birinchisiga aslyat matnidagi bitta gap yoziladi. Ikkinchi bo’sh katakka tarjima variantning noto’g’risi yoziladi. Uchinchi va to’rtinchi bo’sh kataklarga to’g’ri tarjima variantlari yoziladi. Bu topshiriqlarni har bir tinglovchi o’zining yondashuvi va munosabati asosida bajaradi va navbatma-navbat nima uchun to’g’ri va noto’g’ri variantlar yozilganligini asoslab beradilar.

Aslyat matni	<i>Bulardan bittasi ichidan atlas ko’ynak, ustidan odmi xon atlas guppy kiygan</i>	Aslyat matni
Tarjima matni 1	<i>One of them – stately, beautiful, open, friendly and gentle, with an expressive of absolute obedience to her husband face</i>	To’g’ri variant
Tarjima matni 2	<i>One is wearing a long dress of khan atlas inside a sleeveless silk robe.</i>	To’g’ri variant

Tarjima matni 3	<i>One of them is a woman of thirty-five clad in an atlas silk dress</i>	Noto'g'ri variant
--------------------	--	-------------------

“Keys-studi” metodi

“**Keys-stadi**” - inglizcha so‘z bo‘lib, (“case” – aniq vaziyat, hodisa, “stadi” – o‘rganmoq, tahlil qilmoq) aniq vaziyatlarni o‘rganish, tahlil qilish asosida o‘qitishni amalga oshirishga qaratilgan metod hisoblanadi. Mazkur metod dastlab 1921-yil Garvard universitetida amaliy vaziyatlardan iqtisodiy boshqaruv fanlarini o‘rganishda foydalanish tartibida qo‘llanilgan. Keysda ochiq axborotlardan yoki aniq voqea-hodisadan vaziyat sifatida tahlil uchun foydalanish mumkin. Keys harakatlari o‘z ichiga quyidagilarni qamrab oladi: Kim (Who), Qachon (When), Qayerda (Where), Nima uchun (Why), Qanday/ Qanaqa (How), Nima-natija (What).

“Keys metodi” ni amalga oshirish bosqichlari

Ish bosqichlari	Faoliyat shakli va mazmuni
1-bosqich: Keys va uning axborot ta‘minoti bilan tanishtirish.	<ul style="list-style-type: none"> – yakka tartibdagi audiovizual harakat; – keys bilan tanishish (matnli, audio yoki media shaklda); – axborotni umumlashtirish; – axborot tahlili; – muammolarni aniqlash.
2-bosqich: Keysni aniqlashtirish va o‘quv topshirig‘ni belgilash.	<ul style="list-style-type: none"> – individual va guruhda ishlash; – muammolarni dolzarblik ierarxiasini aniqlash; – asosiy muammoli vaziyatni belgilash.
3-bosqich: Keysdagi asosiy muammoni tahlil etish orqali o‘quv topshirig‘ining yechimini izlash, hal etish yo‘llarini ishlab chiqish.	<ul style="list-style-type: none"> – individual va guruhda ishlash; – muqobil yechim yo‘llarini ishlab chiqish; – har bir yechimning imkoniyatlari va to‘siqlarni tahlil qilish; – muqobil yechimlarni tanlash.
4-bosqich: Keys	<ul style="list-style-type: none"> – yakka va guruhda ishlash;

yechimini yechimini shakllantirish va asoslash, taqdimot.	<ul style="list-style-type: none"> – muqobil variantlarni amalda qo‘llash imkoniyatlarini asoslash; – ijodiy-loyiha taqdimotini tayyorlash; – yakuniy xulosa va vaziyat yechimining amaliy aspektlarini yoritish.
---	--

Keys. Badiiy (she’riy) matn tarjimasini tahlil qilish uchun ko‘rsatkich ishlab chiqiladi, mazkur metodning ijobiy va salbiy tomonlari qiyoslanadi va xulosa chiqariladi.

Keysni bajarish bosqichlari va topshiriqlari:

- Keysdagi muammoni keltirib chiqargan asosiy sabablarni belgilang (individual va kichik guruhda).
- Mobil ilovani ishga tushirish uchun bajariladigan ishlar ketma-ketligini belgilang (juftliklardagi ish).

“FSMU” metodi

Texnologiyaning maqsadi: Mazkur texnologiya ishtirokchilardagi umumiy fikrlardan xususiy xulosalar chiqarish, taqqoslash, qiyoslash orqali axborotni o‘zlashtirish, xulosalash, shuningdek, mustaqil ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur texnologiyadan ma’ruza mashg‘ulotlarida, mustahkamlashda, o‘tilgan mavzuni so‘rashda, uyga vazifa berishda hamda amaliy mashg‘ulot natijalarini tahlil etishda foydalanish tavsiya etiladi.

Texnologiyani amalga oshirish tartibi:

- qatnashchilarga mavzuga oid bo‘lgan yakuniy xulosa yoki g‘oya taklif etiladi;

- har bir ishtirokchiga FSMU texnologiyasining bosqichlari yozilgan qog‘ozlarni tarqatiladi;
- ishtirokchilarning munosabatlari individual yoki guruhiiy tartibda taqdimot qilinadi.

F	- fikringizni bayon eting
S	- fikringizni bayoniga sabab ko‘rsating
M	- ko‘rsatgan sababingizni isbotlab misol keltiring
U	- fikringizni umumlashtiring

FSMU tahlili qatnashchilarda kasbiy-nazariy bilimlarni amaliy mashqlar va mavjud tajribalar asosida tezroq va muvaffaqiyatli o‘zlashtirilishiga asos bo‘ladi.

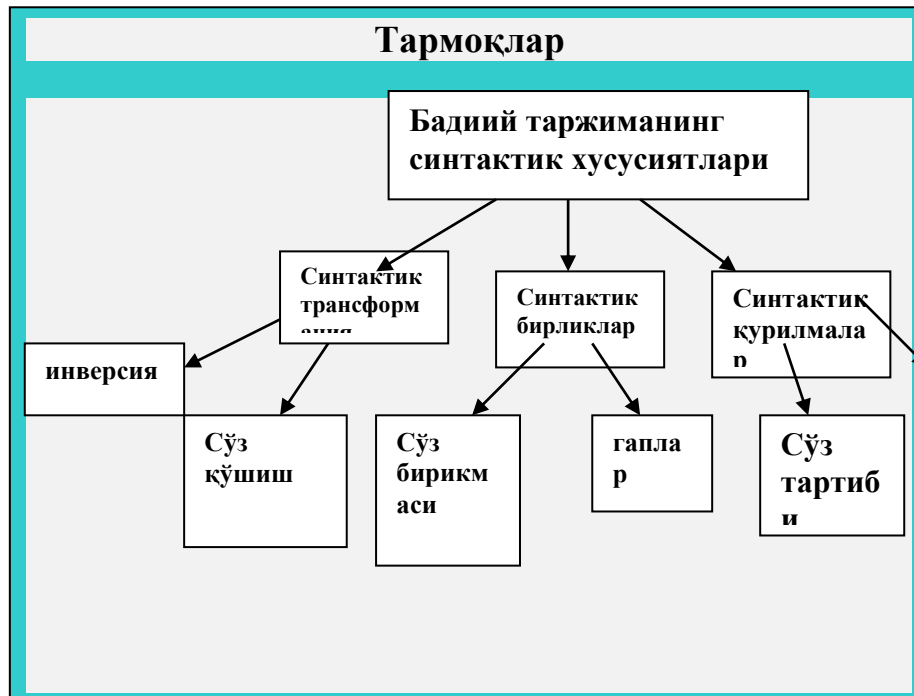
Namuna: Fikr: “Tarjima uslublari asliyat matnning uslub jihatidan turiga qarab tanlanadi va ular tarjimonga o‘z yondashuvini belgilab olishga yordam beradi”.

Topshiriq: Mazkur fikrga nisbatan munosabatingizni FSMU orqali tahlil qiling.

“Tarmoqlar” metodi

“Tarmoqlar (Cluster)” metodi tinglovchilarni faollashtirishga va mustaqil fikrlashga undaydi hamda ta’lim jarayonining markazida bo‘lgan tinglovchi va o‘qituvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Tinglovchi dars jarayonida faol ishtirok etadi. Ushbu jarayon ta’lim oluvchilarning o‘qib-o‘rganishini rag‘batlantiradi, darsga qiziqishning yuqori darajada bo‘lishini, egallagan bilimlarni maqsad va ehtiyojlarga muvofiqlashtirishda tashabbuskor va mas’uliyatli bo‘lishni, munozara va tahlilni amalda bajarish orqali fikr-mulohaza yuritishni ta’minlaydi.

Tarmoqlar interfaol metodini badiiy tarjimaning sintaktik muammolarini bartaraf etishda qo'llash berilgan matndagi sintaktik muammolarni tegishli transformatsiya va yondashuvlar orqali bartaraf etishga yordam beradi.

Ushbu interfaol metod orqali tinglivchilarning til ko'nikmalari bilan birgalikda, ularning lingvistik, nasriy va kasbiy kompetentsiyalari ham rivojlanadi. Bu metod badiiy tarjimaning sintaktik muammolaridan tashqari, leksik-semantik, stilistik muammolari va ularni bartaraf etish usullariga bag'ishlangan darslarda ham foydalanilishi mumkin.

“Oltita fikrlovchi qalpoqcha” metodi

Oltita fikrlovchi qalpoqcha metodi muayyan mavzu (muammo) yuzasidan bir necha, ya'ni har bir urinishda bittadan fikrlash operatsiyasining bajarilishini ta'minlovchi harakatni ifodalaydi. Unga ko'ra talabalar olti xil rangdagi qalpoqlarni kiyish orqali fikrlashning muayyan jarayonlarini amalga oshiradi. Badiiy tarjimaning leksik-semantik muammolarini bartaraf etish usullarini o'rgatish metodikasida qalpoqlachalarning ranglari ostida asliyat matnida qo'llangan leksik birlikning tarkibi belgilanadi hamda quyidagi ranglar ostida tegishli leksik birliklar va ularning kontekstual ma'nolarini topish va matnga moslab tarjima tiliga olib o'tish talabalarga topshiriq sifatida beriladi.

Qalpoqlarning ranglari quyilagilarni anglatadi:

Oq qalpoq	denotative soʻzlar
Qizil qalpoq	polisemantik soʻzlar
Qora qalpoq	konnotativ maʼnoli soʻzlar
Sariq qalpoq	terminlar
Yashil qalpoq	neologizmlar
Koʻk qalpoq	realiyalar

Bunda qalpoqlarning ranglari boʻyicha leksik birliklar tarkibini taqsimlashdan maqsad shuki, yorqin ranglar, jumladan qizil, qora, hamda koʻk qalpoqlar ostidagi soʻz va soʻz birikmalari badiiy tarjimada leksik-semantik muammolarni yuzaga keltirishda asosiy rol oʻynaydi. Oq, sariq hamda yashil rangdagi soʻz va soʻz birikmalarining tarjimasida esa talabalar nisbatan kamroq muammolarga duch kelishadi. Oʻqituvchi tarjima jarayoniga yorqin rangdagi leksik birliklar tarjimasiga jiddiyroq eʼtibor qaratish lozimligini tavsiya etadi.

Ushbu interfaol metod talabalarning mustaqil fikrlash, oʻz ustida ishlash koʻnikmalari, shuningdek, lingvistik, professional hamda kommunikativ kompetentsiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

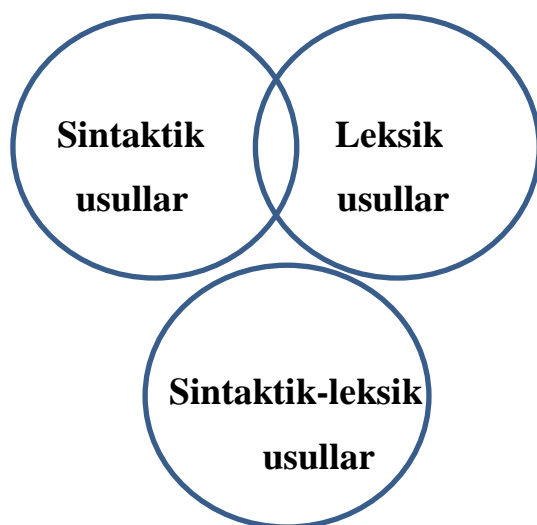
“Venn diagrammasi” metodi

Metodning maqsadi: Bu metod grafik tasvir orqali oʻqitishni tashkil etish shakli boʻlib, u ikkita oʻzaro kesishgan aylana tasviri orqali ifodalanadi. Mazkur metod turli tushunchalar, asoslar, tasavvurlarning analiz va sintezini ikki aspekt orqali koʻrib chiqish, ularning umumiy va farqlovchi jihatlarini aniqlash, taqqoslash imkonini beradi.

Metodni amalga oshirish tartibi:

- ishtirokchilar ikki kishidan iborat juftliklarga birlashtiriladi va ularga ko‘rib chiqilayotgan tushuncha yoki asosning o‘ziga xos, farqli jihatlarini (yoki aksi) doiralar ichiga yozib chiqish taklif etiladi;
- navbatdagi bosqichda ishtirokchilar to‘rt kishidan iborat kichik guruhlariga birlashtiriladi va har bir juftlik o‘z tahlili bilan guruh a‘zolarini tanishtiradilar;
- juftliklarning tahlili eshitilgach, ular birgalashib, ko‘rib chiqilayotgan muammo yohud tushunchalarning umumiy jihatlarini (yoki farqli) izlab topadilar, umumlashtiradilar va doirachalarning kesishgan qismiga yozadilar.

Tarjimaning asosiy lingvistik usullari.

III. NAZARIY MASHG‘ULOT MAZMUNI

1-MAVZU:

TARJIMASHUNOSLIK NUQTAI NAZARDAN ASLIYAT VA TARJIMA TILLARINING O'ZARO NISBATI

REJA:

1. *Tarjima tushunchasining asosiy mohiyati*
2. *Tarjima va qiyosiy tipologiya*
3. *Tarjimaning lingvistik aspektlari*
4. *O'zbek va ingliz tillarining til sathlari bo'yicha o'xshash va farqli jihatlari*

Tayanch soʻz va iboralar: *Tarjima, tarjimon, qiyosiy tilshunoslik, fonetika, morfologiya, sintaksis, leksikologiya, stilistika, matn lingvistikasi, allomorf, izomorfik jihatlari.*

Tarjima tushunchasining asosiy mohiyati. Tarjima bir tilda yaratilgan til yoki nutqiy birlikni asliyat va tarjima tillarining lisoniy va nolisoniy xususiyatlarini xisobga olgan xolda boshqa tilga o'girish jaryonidir. Q. Musaevning fikriga ko'ra, "insoniyat faoliyatining murakkab shakli bo'lmish tarjima – bir tilda yaratilgan nutqiy ifodani (matnni), uning shakli va mazmun birligini saqlagan holda, o'zga til vositalari asosida qayta yaratishdan iborat ijodiy jarayondir"¹. Darhaqiqat, tarjima – ijod mahsulidir. Bir tildagi ijod mahsulini o'zga tilda yaratish ijodkorning ijod mahsuli hisoblanadi.

M.Snel-Xornbi esa, tarjimaga "bir tilda ifodalangan narsani o'girish yoki o'sha tilning belgilarini joylashtirish jarayoni yohud harakati"² deb ta'rif beradi. J.Katfordning fikricha esa "tarjima bir tildagi matn materialini boshqa tildagi matn materialining ekvivalenti bilan almashtirishdir"³. R.Bellning ta'kidlashicha "tarjima asliyat tilida ifodalangan narsaning semantik va stilistik ekvivalentligini

¹ Musaev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. – T: Fan, 2005. – B.8.

² Snell-Hornby M. Translation Studies: An Integrated Approach. – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1988/1995. – P.39.

³ Catford J. A Linguistic Theory of Translation. – London: OUP, 1965. – P.20.

saqlagan holda tarjima tilida ifodalashdir”⁴. Y.Nayda va S.Taber “tarjima manba tilidagi ma’lumotni, birinchidan, ma’no terminlari, ikkinchidan, uslub terminlari jihatidan eng yaqin ekvivalentini tarjima tilida qayta yaratishdan iborat,”⁵ jarayon deb hisoblaydi. Umuman olganda, tarjima ikki tilning o’zaro lingvistik xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshiriladigan ijodiy jarayon hisoblansa-da, insonlar tomonidan yaratiladigan og’zaki nutqdagi yoki yozma shakldagi matnlar, jumladan, hajviy matnlarda biror tilning o’ziga xos lingvistik xususiyatlaridan tashqari ekstralingvistik xususiyatlar ham aks etadi.

Tarjima nazariyasi va qiyosiy tipologiya. Ikki yoki undan ortiq til sistemasining o’ziga xos xususiyatini xamda chog’ishtirilayotgan tillar sistemalari orasidagi muvofilik qonuniyatlarini aniqlash, qiyosiy tipologiya va tarjima nazariyasining umumiy vazifasidir.

Qiyosiy tipologiya va tarjima nazariyasining bir-biriga o’xshash va farq qilish mezonlariga qisqacha to’xtab o’tamiz.

Qiyosiy tipologiya va tarjima nazariyasini o’zaro yaqinlashtiradigan asosiy o’xshashliklar quyidagilardir:

1) qiyosiy tipologiya va tarjima nazariyasi umumiy mazmun planining tarkibiy qiyosiga asoslanadi:

2) qiyosiy tipologiya va tarjima nazariyasi bajaradigan ish jarayoni o’xshashdir, ya’ni abstraktlash (mavxumlash)dan korrespondentsiyalash (muvofiqlashuv)ga yoki analizdan sintezga o’tadi;

3) umuman qiyosiy tipologiya va tarjima nazariyasi ikki yoki undan ortiq til sistemalari yaruslararo birliklarining natijalariga asoslanib ish ko’radi;

4) tarjima nazariyasi va qiyosiy tipologiya qardosh va qapdosh bo’lmagan tillar sistemalarini universal ravishda tadqiq qiladi.

Badiiy tarjima tahririning tahlil metodlari. Tarjimaning lingvistik aspektlari. Tillar orasidagi turli xil farqlar ma’lum bir tildagi ma’lumotni boshqa bir tilga tarjima qilishda ko’plab sintaktik muammolarni keltirib chiqaradi. Bu

⁴ Bell R. Translation and Translating. – London and New York: Longman, 1991. – P.5.

⁵ Nida E. and Taber C. The Theory and Practice of Translation. United Bible Society, 1969. – P.12.

muammolar asliyat va tarjima tillari o'rtasidagi bog'liqlik darajasi, ya'ni tillarning genetik jihatidan yaqin yoki uzoqligiga qarab ko'payishi yoki kamayishi mumkin. Ular qanchalik bir-biriga yaqin bo'lsa, tarjima jarayonida sintaktik qiyinchiliklar shunchalik kam yuzaga keladi. Agar asliyat va tarjima tillari ingliz va nemis (Hind-Evropa oilasining german tillari guruhiga) yoki o'zbek va turk (Oltoy tillari oilasining turkiy tillar guruhiga) tillari kabi bir til oilasi yoki guruhiga mansub bo'lsa, tarjimon sintaktik muammolarga kamroq duch kelishi mumkin. Ammo asliyat va tarjima tillari har xil til oilalariga, jumladan, o'zbek va ingliz tillariga mansub bo'lsa, sintaktik muammolar ko'proq yuzaga keladi.

Turli tillarda gap bo'laklarining joylashuv o'rni, tartibi turli xil bo'lishi kuzatiladi. Shuning uchun tarjima jarayonida faqatgina so'zlarni to'g'ri tarjima qilishning o'zi yetarli emas, ya'ni tarjimada so'zlar tilning sintaktik va idiomatik qo'llanilishiga mos keladigan tarzda joylashtirilishi ham kerak. Aks holda, ular tarjima tili qabul qiluvchilari tomonidan tushunilmaydi va shu sababli tarjima ta'sirli bo'lishi dargumon.

Badiiy tarjima jarayonida tilning morfologik xususiyatlari bilan bog'liq muammolar qatoriga ushbu tillardagi ot kategoriyasidan tashqari fe'l so'z turkumiga doir o'xshashlik va farqli jihatlar ham mavjud bo'lib, ular ham tarjima jarayonida turli qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Tarjimada uchraydigan sintaktik muammolarni badiiy matnlar nuqtai nazardan ko'rar ekanmiz, e'tirof etish lozimki, tarjimonlar sintaksis bilan bog'liq muammolarga nafaqat biz o'rganayotgan nasriy matnlar tarjimasida, balki, she'riy matnlar tarjimasida ham ko'p bora duch kelishadi. Chunki, she'riy matnlardagi o'ziga xos inversiya, ritm, qofiya kabilarni tarjima tilida ham eks ettirishda ikki tilning sintaktik xususiyatlarini yaxshi bilish talab etiladi. She'riy matnlar tarjimasining sintaktik xususiyatlari alohida bir monografik tadqiqotni talab etganligi bois, biz ushbu masalaga nasriy matnlarning sintaktik xususiyatlari borasidagi fikrlarnigina berishni lozim topdik.

Badiiy tarjimaning leksik-semantik xususiyatlari, tarjimaning bu ko'rinishida uchraydigan leksik-semantik muammolar yuzasidan so'z borganda, aslyat badiiy matnida qo'llangan leksik birliklar, ularning muallif tomonidan qo'llangan denotativ va konnotativ ma'nolari, so'zlarning polisemantik xususiyatlari, terminlar, realiyalar, neologizm va okkazionalizmlar, leksik birliklarning yasash shakliga ko'ra qo'shma so'zlar, qisqartmalar, konversiyalarning tarjima tilida to'g'ri qayta ifodalanishi kabi masalalar oldingi planga chiqishi lozim. Badiiy matn tarjimasining to'laqonli kommunikativ funktsiyaga ega bo'lishi uchun bo'lajak badiiy tarjimondan kasbiy kompetentsiyasi tarkibiga kiruvchi lingvistik kompetentsiyasida aslyat va tarjima tillarining leksik-semantik sathidagi o'xshashlik va farqli jihatlari borasida bilim va ko'nikmalar yetarli darajada shakllangan bo'lishi taqozo etiladi.

O'zbek va ingliz tillarining til sathlari bo'yicha o'xshash va farqli jihatlari.

Ingliz tilidan o'zbek tiliga va o'zbek tilidan ingliz tiliga badiiy matn tarjimasini o'qitishda morfologik va sintaktik muammolar va ularni bartaraf etish usullarini talabalarga o'rgatishda a) grammatik kategoriyalar; b) o'zbek tilida ko'plik kategoriyasi "-lar"ning ko'plik va kuchaytirish ma'nolarini ifodalashi; v) ingliz tilidagi Present Perfect Continuous, Past Perfect Continuous, Future Continuous, Future Perfect, Future Perfect Continuous, Future Indefinite in the Past, Future Continuous in the Past, Future Perfect in the Past, Future Perfect Continuous in the Past zamonlarida ifodalangan ish-harakatlarning muqobillari o'zbek tilida mavjud emasligi; g) ikki tilning sintaktik qurilmalari; d) so'z tartibi; ye) sintaktik noaniqliklar borasidagi farqli jihatlari xususida yetarli axborot berish maqsadga muvofiq.

Badiiy tarjimada uchraydigan morfologik, sintaktik muammolarni bartaraf etish usullari sifatida analogiya, funktsional ekvivalentlik sintaktik muammolarini so'z qo'shish, inversiya, kompressiya, so'z tarkibini o'zgartirish, so'z tushirib qoldirish kabi transformatsiyalardan foydalanish orqali hal etish borasida talabalarda ko'nikma va malakalarni rivojlantirish maqsadga muvofiq.

Badiiy matnda qo'llangan leksik birliklar ularning muallif tomonidan qo'llagan denotativ va konotativ ma'nolari, so'zlarning polisemantik xususiyatlari, terminlar, realiyalar, neologizm va okkazonalizmlar, leksik birliklarning yasash shakliga ko'ra qo'shma so'zlar, qisqartmalar, konversiyalarning tarjima tilida to'g'ri qayta ifodalanishi kabi badiiy tarjima muammolarini ekvivalentlik, madaniy ekvivalentlik, so'z o'zlashtirish, kalbkalash, transliteratsiya, moslashtirish kabi transformatsiyalardan foydalanishni ham talabalarga o'rgatish lozim.

NAZORAT SAVOLLARI:

1. Tarjimaning asosiy mazmun-mohiyatini tavsifab bering.
2. Tarjimaning lisoniy aspektlari deganda nimani tushunasiz?
3. O'zbek va ingliz tillarida fonetik va morfologik farqli xususiyatlar qanday?
4. Tarjimaga yondashuv nima?
5. Tarjima nazariyasi va qiyosiy tipologiyaning aloqadorligi nimadan iborat?

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR:

1. Musaev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. – T.: Fan, 2005. – 352 b.
2. Rahimov G'. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. – T.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2016. – 176 b.
3. Yo'ldoshev U. Badiiy tarjimaning lingvostilistik va lingvokulturologik xususiyatlari. Monografiya. Samarqand: – "Samarqand davlat chet tillar instituti" nashriyoti, 2022. – 170 bet.
4. Yo'ldoshev U. Tarjima nazariyasi. O'quv qo'llanma. – Samarqand: "Samarqand davlat chet tillar instituti" nashriyoti, 2021. – 126 bet.
5. Newmark P. About Translation: Multilingual Matters. Clevedon, Philadelphia, – Adelaide: Multilingual Matters Ltd, 1991. – 184 p.
6. Norton G.P. Some remarks on translation and translators. – Oxford: Oxford University Press, 1984. – 216 p.

2-MAVZU: TARJIMA USLUBLARI VA ULARNING TARJIMADAGI AHAMIYATI

REJA:

1. *Tarjima uslubining mazmun-mohiyati*
2. *Badiiy matnlar tarjimasida qo'llanadigan tarjima uslublari*
3. *Rasmiy matnlar tarjimasida qo'llanadigan tarjima uslublari*
4. *Ilmiy uslubga xos matnlar tarjimasida qo'llanadigan tarjima uslublari*
5. *Publitsistik uslubdagi matnlarni o'g'irishda qo'llanadigan tarjima uslublari*

Tayanch soʻz va iboralar: *Tarjima, asliyat matni, tarjima matni, tarjima uslubi, soʻzma soʻz tarjima, adaptatsiya, naturalizatsiya, kommunikativ tarjima, idiomatik tarjima, metrik tarjima.*

Tarjima uslubining mazmun-mohiyati. Tarjimaning uslublari haqida soʻz yuritganda shu tushunchaga yaqinroq boʻlgan tarjimaning boshqa tushunchalarining bayonini ham keltirib oʻtish maqsadga muvofiq. Tarjimashunoslikda tarjima uslubi (translation method), tarjima usuli (translation tools), tarjima texnikasi (translation technique), tarjima protseduralari (translation procedures), tarjima transformatsiyalari (translation transformation), tarjima strategiyasi (translation strategy) kabi fundamental tushunchalari bor, ularni bir-biridan farqini aniqlashtirib olish lozim.

Bundan asosiy maqsad badiiy matn tarjimonini tayyorlashda tarjima jarayoniga yondashuv, badiiy matn tarjimasida qo'llanadigan tarjima uslub va usullari borasida talabalarga yetarlicha axborot bera olishimiz juda muhimdir.

Tarjima uslubi tarjima jarayonida matnning uslub jihatidan turiga va tarjimonning maqsadiga qoʻra tanlanadigan usul sanaladi. Koʻplab xorij tarjimashunos olimlari tomonidan taklif etilgan “tarjima metodi” tarjimini amalga

oshirish usullari, yo'llari, uslublarini belgilab beradi va matnning uslub jihatidan turiga ko'ra tanlanishini inobatga olib, shuning tadqiqot ishimiz tarjimashunoslik sohasida olib borilayotganligi uchun mazkur tadqiqotda biz "tarjima metodi"ga nisbatan "tarjima uslubi" terminini qo'lladik. Tarjimashunoslik tarixida "tarjima uslubi" termini dastlab Mark Tuliyl Sitseron (m. avv. 106-43) tomonidan qo'llangan. Sitseron ilk bora so'zma-so'z va ma'noviy tarjima uslublaridan foydalangan. Nazarimizda, Sitseron tarjima jarayonida aslyat matnini boshidan – oxirigacha so'zma-so'z yoki ma'noviy tarjima metodidan foydalanib tarjima matniga o'giran.

M.Larsonning fikriga ko'ra, "tarjima uslubi ikki turga bo'linadi. Birinchisi – shaklga asoslangan yoki so'zma-so'z tarjima uslubi. Ikkinchisi – ma'noga asoslangan yoki idiomatik tarjima uslubi. So'zma-so'z tarjima deganda, tarjimada aslyat tili shaklini o'zgartirmasligi nazarda tutiladi. Idiomatik tarjimada aslyat tili yozuvchisi nazarda tutgan ma'noni tarjima tiliga olib o'tish maqsad qilinadi". Fikrimizcha, idiomatik tarjima ko'proq badiiy matn tarjimasiga aloqador hisoblanadi. Chunki, badiiy matnda tilning o'ziga xos tasviriy ifoda vositalaridan keng foydalaniladi. Bu holatda tarjimon badiiy matnning ma'nosini olib o'tishga urinadi.

Badiiy matnlar tarjimasida qo'llanadigan tarjima uslublari.

P.Nyumarkning fikricha, "semantik tarjimada aslyatning aniq kontekstual ma'nosi tarjima tilining semantik va sintaktik strukturasi imkon qadar yaqinlashtirishga harakat qilinadi" Semantik tarjimada aslyat tiliga yondashish kuzatiladi. Tarjimada aslyat matni muallifining fikr va g'oyalari saqlanadi. Tarjima hamma uchun tushunarli bo'ladi, ammo aslyatga oid madaniyat ham olib o'tiladi. Agar aslyat matnida asosiy ma'lumotlarga qo'shimcha konnotativ ma'nolar ifodalansa, o'quvchiga ushbu ma'nolarni tushunishga yordam beradi.

Kommunikativ tarjima uslubida aslyatning aniq matniy ma'nosi tarjima qilinib, bu usulda tarjima mazmuni va tili o'quvchiga tushunarli bo'ladi. Kommunikativ tarjima tarjimon o'z o'quvchilariga nisbatan ko'proq ta'sir

ko'rsatadi. Kommunikativ tarjimada asliyat tiliga yondashish kuzatiladi; unda erkin muloqotga kirishish maqsad qilinadi. Tarjima jarayonida tarjima tili o'quvchisiga o'z tili va madaniyati uchun noaniq bo'lgan xorijiy so'zlar va ular natijasida yuzaga keladigan qiyinchiliklar yoki noaniqliklarni bartaraf etishga xarakter qilinadi. Noaniq va tushunarsiz terminlarga nisbatan tarjimon bag'rikenglik bilan yondashadi. Bunda ma'lumotning kontentidan ko'ra uning tasir kuchiga urg'u beriladi. Tarjima ravon, oddiy, aniq, to'g'ri bo'lib, talqin qilinishi qiyin bo'lgan qismlarda ko'proq umumiy terminlar qo'llanadi. P.Ньюмаркning ta'kidicha, kommunikativ tarjima semantik tarjimaga nisbatan yaxshiroq samara beradi. Olim yana shuni takidlaydiki, semantik tarjimada asliyat matnini takomillashtirish yoki xatolarni to'g'rilashga imkoniyat bo'lmaydi, kommunikativ tarjimada esa bu jarayonlar osonroq kechadi, chunki tarjimonda mantiqni to'g'ri talqin qilish, kinoyali gaplar yoki jargonlarni aniqlash, g'aliz jummalarni to'laqonli strukturalarga almashtirish, tushunmovchiliklarni bartaraf etish, takrorlarni kamaytirish va uslubiy jihatdan noto'g'ri bo'lgan yozma matnlarni tartibga keltirish imkoniyatlari mavjud bo'ladi.

Nazmiy tarjima she'rlar va she'riy asarlarni nasriy tarjima qilishda qo'llanadi. Bunda, odatda, she'riy to'rtliklar paragraflarga aylanadi, she'riy punktuatsiya tanishtiriladi, asliyat metaforalari va madaniy birliklari saqlab qolinadi, ohang ta'siri qayta yaratiladi. O'quvchi ekvivalent ta'sirni his qilmasdan matn ma'nosini o'qiy oladi. Nazmiy tarjimalar aksariyat hollarda variantlari bilan parallel ravishda nashr qilinadi. So'zlar birma-bir taqqoslanadi.

Fonemik tarjimada asliyat tilini tarjima tilida aynan asliyatdagidek qayta yaratish ko'zda tutiladi. Fonemik tarjimada ekvivalentlikning bosh xossasi asliyat va tarjima tili fonemik birliklarining bir xil fonetik mazmunga aloqadorligida ko'rinadi. J.Katfordning yondashuviga ko'ra, "tarjimaning boshqa sathlari singari tarjimon shakliy moslashuv bilan tarjima ekvivalentligini farqlay bilishi lozim. Fonemik tarjima butun tarjimaga parallel ravishda ko'riladi, chunki asliyat

tilidagi fonemik birlik tarjima tilida bir yoki birdan ortiq fonemik ekvivalent birlikka ega bo'lishi mumkin". Fonemik tarjima aslyat tili birliklarini tarjima tilining shakliy birliklariga o'girish, qatorlarni o'zgartirish, ma'no xususiyatlarini qayta guruhlash va qayta shakllantirish kabi funktsiyalarni o'z ichiga oladi. Fonemik tarjima aktyor va taqlidchilar tomonidan xorijiy so'z, shevaga xos so'z, shuningdek, so'zlashuvga xos so'zlarni talaffuz qilishda keng foydalaniladi.

Rasmiy matnlar tarjimasida qo'llanadigan tarjima uslublari. Gaplarni birma-bir tarjima qilish uslubida aslyat tili grammatik strukturasi uning tarjima tilidagi eng yaqin ekvivalenti bilan almashtiriladi, ammo leksik birliklar kontekst nuqtai nazaridan birma-bir tarjima qilinadi. Ushbu tarjima usuli tarjimashunoslikda ko'p asrlardan buyon turli munozaralarga sabab bo'lib kelmoqda. Bunga sabab gapma-gap tarjima va so'zma-so'z tarjima uslublari o'z vazifalari jihatidan bir-biriga o'xshab ketadi. Biroq ularning o'ziga xos farqlari mavjud bo'lib, bu faqlarni ko'rsatib berish tarjimashunos olimlarning vazifasi hisoblanadi. So'zma-so'z tarjimada matndagi so'zlarni birma-bir tarjima qilishga e'tibor qaratilib, bu ko'proq turli soha lug'atlarni tuzishda samarali hisoblanadi. Chunki lug'atlarda kontekstga e'tibor qaratish imkoniyati kam bo'ladi. Gapma-gap tarjimada esa matndagi gaplar, abzatslar birma-bir tarjima qilinib, albatta kontekst inobatga olinadi. J.Katford gapma-gap tarjimaga tarjimashunoslikning birligi sifatida munosabat bildiradi. Uning ta'kidlashicha, "so'zma-so'z tarjima gapma-gap tarjimaning boshlang'ich nuqtasi xisoblanadi, shuningdek, u tarjima tili grammatikasiga moslashishni talab qiladi hamda tarjima matnidagi til birliklari guruhma-guruh yoki paragrafma-paragraf ekvivalentlikda namoyon bo'ladi". Shunday qilib, ushbu termin nisbiy ma'noga ega bo'lib, har qanday aslyat tilida ierarxik tuzilish darajalari bo'lgani kabi tarjima erkinligi va badiiylik darajalari ham mavjud bo'ladi. Tarjima usuli sifatija gapma-gap tarjimaning aniq o'z foydalanish funktsiyalari mavjud bo'lib, u tom ma'noda tarjimaga gapma-gap yondashuv hisoblanadi. Jumladan, texnik matnlarning barcha turlarini tarjima qilish uchun umumiy yondashuv sifatida foydalaniladi. Shuningdek, boshqa

kontekstlarda til o'rganuvchilarga tarjima tilining tuzilmalari xaqida foydali tushunchalarni taqdim etadi.

Asliyatga sodiq holda tarjima uslubida asliyat matnidagi ma'no va ta'sir tarjima tili va madaniyatiga qarshi qo'ymasdan ravon olib o'tish maqsad qilinadi. Ushbu uslubda muallif g'oyasi va asliyat matni funktsiyalari tarjima tili o'quvchisiga tushunarli holatda olib o'tish rejalashtiriladi. B.Hatimning fikricha, "asliyatga sodiqlik tamoyili tarjimon uchun tarjima tilida o'xshash matn yaratish uchun asliyat matnini to'g'ridan-to'g'ri ifodalash funktsiyasi hisoblanadi. Tarjimon har bir so'zni alohida tarjima qiladi, keyin tarjima tili strukturasi moslashtirish uchun grammatik konstruktsiya qayta yaratiladi". Shuningdek, asliyatga sodiq holda tarjima uslubi tarjimada qisqa sodda gaplar anglatgan ma'noni ifodalash uchun samarali uslub hisoblanadi. Bu uslubda murakkab gaplar tarjimasida kamchiliklarga yo'l qo'yilgandek tuyuladi, chunki matn strukturasi individual so'zlarga qarganda butun matndagi strukturada ma'no mujassamlashgan bo'ladi.

Sharhlash (interpretation)da esa mavzu sharhlanadi va qabul qiluvchiga osonroq bo'lishi uchun matn qayta yoziladi. Ushbu tarjima uslubi tarjimon tomonidan tanlanganda tarjima matnining uslubi, mohiyati, o'ziga xos jihatlari kabilar e'tiborga olinadi.

Ilmiy uslubga xos matnlar tarjimasida qo'llanadigan tarjima uslublari.

Ilmiy uslubdagi matnlarni tarjima qilishda asosiy vazifa asliyat matnida tasvirlangan fikr yoki vaziyatni aniqlashdir. To'g'ri tarjima qilish uchun tarjimon kontekstni tushunishi kerak. Tarjimon ilmiy uslubdagi atamalarni yaxshi bilishi va mavzuni etarli darajada tushunishi kerak. Tarjimon, shuningdek, matni mutaxassisga maqbul bo'lishi uchun ilmiy uslubdagi materiallarning stilistik talablarini bilishi va ularga rioya qilishi kutiladi.

Ilmiy uslubning asosiy vazifasi axborot berishdir. Mantiqiy ma'lumotlarni etkazish, uning yangiligi va ahamiyatini isbotlash - olim, ilmiy yoki texnik muallifning asosiy maqsadi hisoblanadi. Bu jihat bevosita tarjimon funktsiyasiga

ham ko'chadi. Mazkur uslubdagi matnar ilm-fan, gumanitar fanlar, kabi professional sohalarida qo'llaniladi.

Ilmiy-texnik uslub quyidagi kichik uslublarni o'z ichiga oladi: ilmiy, texnik, o'quv, ilmiy-ommabop uslublar. Kichik uslublar quyidagi janrlarga bo'linadi: monografiya, o'quv qo'llanma, darslik, maqola, ma'ruza, texnik tavsif va boshqalar.

Ilmiy-texnik uslubning o'ziga xos xususiyatlari lo'ndalik, aniq mantiq, matnning kompressiya xususiyatlari, shaxssizlik, rasmiylik o'z ichiga oladi.

Aniq va lo'ndalik ilmiy-texnikaviy matnning asosiy xususiyati bo'lib, tarjimada unga qat'iy rioya qilish kerak. Tarjimon matn mazmunini aniq ko'rsatish uchun nimani tarjima qilayotganidan to'liq xabardor bo'lishi kerak. Uslub xususiyatlarga alohida e'tibor berilishi kerak. Aniq tarjima qilish uchun terminning ekvivalentini bilishning o'zu etarli emas. Bu atama bilan ko'rsatilgan tushunchaning boshqa tushunchalarga nisbatan aniq o'rnini bilish juda muhimdir. Shu sababli, fan va texnologiyalar sohasidagi tarjimonlar chet tili va ma'lum bir fan sohasiga ixtisoslashgan bo'lishi kerak. Ushbu tarjimonlarning ikki turi mavjud: tilshunos tarjimonlar va muhandislik tarjimonlari.

Ilmiy uslubdagi matnlar tarjimasida odatda gapma-gap tarjima, moslashtirish, asliyatga sodiq xolda tarjima, kommunikativ tarjima uslublari; kompressiya, eksplikatsiya, ekvivalentlik, funksional ekvivalentlik kabi tarjima usullar qo'llanadi.

NAZORAT SAVOLLARI:

1. Tarjima uslubi deganda nimani tushunasiz?
2. Badiiy tarjimada qanday tarjima uslublari qo'llanadi?
3. Rasmiy uslubdagi matnlar tarjimasida qanday tarjima uslublari qo'llanadi?
4. Ilmiy-texnikaviy matnlarni chet tiliga o'girishda qanday tarjima uslublari qo'llanadi?
5. Tarjimashunoslik tarixida tarjima uslublari ilk bor kim tomonidan qo'llangan?

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR:

1. Galperin I.R. Stylistics. –M.: Высшая школа, 1981. – P.187.
2. Musaev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. – T.: Fan, 2005. – 352 b.
3. Rahimov G'. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. – T.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2016. – 176 b.
4. Yo'ldoshev U. Badiiy tarjimaning lingvostilistik va lingvokulturologik xususiyatlari. Monografiya. Samarqand: – “Samarqand davlat chet tillar instituti” nashriyoti, 2022. – 170 bet.
5. Yo'ldoshev U. Tarjima nazariyasi. O'quv qo'llanma. – Samarqand: “Samarqand davlat chet tillar instituti” nashriyoti, 2021. – 126 bet.
6. Newmark P. About Translation: Multilingual Matters. Clevedon, Philadelphia, – Adelaide: Multilingual Matters Ltd, 1991. – 184 p.
7. Norton G.P. Some remarks on translation and translators. – Oxford: Oxford University Press, 1984. – 216 p.

3-MAVZU:

**TARJIMA UAULLARI VA ULARNING TIL SATHLARI
BO'YICHA TASNIFI**

REJA:

1. *Tarjima usuli tushunchasining mohiyati*
2. *Fonetik tarjima usullari*
3. *Morfologik tarjima usullari*
4. *Sintaktik tarjima usullari*
5. *Leksik tarjima usullari*

Tayanch so'z va iboralar: *tarjima, tarjima usuli, lison, til stahi, fonetika, morfologiya, sintaktis, leksikologiya, stilistika.*

Tarjima usuli tushunchasining mohiyati. Tarjima usuli, tarjima texnikasi, tarjima protsedurasi, tarjima transformatsiyasi tarjimashunoslikda bir

tushunchaning turli nomlanishi bo'lib, P.Nyumark, A.Hurtadolar ta'kidlaganidek, matndagi kichik leksik birliklar, ya'ni so'z, qo'shma so'z, ibora, maqol, matal va hakoazolarni tarjima tiliga o'girish uchun qo'llanadi.

N.Qambarovning tarjima transformatsiyalariga sabab bo'ladigan "shaffof so'zlar" deb nomlanuvchi birliklarni tarjima qilish muammolari, transformatsiya turlari va usullari hamda ularni tarjima qilish bo'yicha tavsiyalar berilgan. Olim "shaffof" so'zlarni tarjima qilishda ularning ma'nolarini aniqlashtirish, konkretlashtirish, umumlashtirish, so'z ma'nolarini rivojlantirish, antonimik tarjima kabi usullardan foydalanishni tavsiya etadi. Bundan tashqari, bunday so'zlarni tarjima qilish uchun tarjimon barcha transformatsiya turlaridan xabardor bo'lishi, muayyan tajribaga ega bo'lishi, o'zi tarjima qilayotgan matnni his etishi, so'zlar valentligi haqida chuqur ma'lumotga ega bo'lishi, tarjima qilinayotgan so'zning nima uchun qo'llanganligi haqida aniq tasavvurga ega bo'lishi, adekvatlikka erishish yo'llarini bilishi kabilarni ham taklif etadi.

L.Barxudarov tarjima jarayonida qo'llanadigan transformatsiyalarni to'rt turga bo'ladi: 1) joyni o'zgartirish; 2) so'z almashtirish; 3) so'z qo'shish; 4) so'zni tushirib qoldirish. N.Qambarov tarjima transformatsiyalaridan foydalanish salmog'i asliyat va tarjima tillarining bir - biriga qardosh yoki qardosh emasligiga bog'liqligi, ularni tarjima munosabati bilan kontaktga kirgan ikki til (asliyat va tarjima)ning tipologik, stilistik, lingvostilistik, pragmatik, lingvopragmatik, lingvokul'turologik, sotsiolingvistik hamda lingvotekstologik xususiyatlaridan kelib chiqib tanlanishi borasida o'z fikrlarini bildirib o'tgan. Olimning fikricha, tarjima jarayonida eng ko'p qo'llanadigan tarjima transformatsiyalari: so'z tartibining o'zgarishi, so'z qo'shish, so'zni tushirib qoldirish, umumlashtirish, konkretlashtirish, kal'kalash, tasviriy tarjima kabi usullar hisoblanadi. Transformatsiyalar sonining kam bo'lishi tillarning bir-biriga yaqinligidan, transformatsiyalar miqdorining ko'pligi tillarning bir-biridan uzoq ekanligidan dalolat beradi. Biz ham shu fikrga qo'shilamiz, chunki tillarning o'zaro farqli jihatlari salmoqli bo'lgan holatlarda tarjima transformatsiyalari faol qo'llaniladi.

Bu nafaqat tillar o'rtasidagi farqlar, balki madaniyatlar o'rtasidagi farqli jihatlar bilan ham bog'liq. Shuningdek, hajviy matnlarda tasviriy ifodaviylik va milliy-madaniy leksik birliklarni tarjima qilishda faol qo'llanadigan yana bir nechta transformatsiyalar ham ahamiyatli bo'lib, ular haqida keyingi o'rinlarda batafsil to'xtalib o'tamiz.

Fonetik tarjima usullari. Fonetik transformatsiyalar asliyat matnida fonetik va fonologik birliklarni tarjima tiliga olib o'tish maqsadida qo'llanadi. Transkripsiyada asliyat tilidagi so'z uning bevosita talaffuz shakliga ko'ra tarjima tilida qayta tiklanadi. M: sweater – sviter. Transliteratsiya usulida asliyat tilidagi so'z uning grafik shakliga ko'ra tarjima tilida qayta yaratiladi. M: sari – sari. Kalkalash asliyat leksik birliklarini uning tarkibiy qismi – morfema yoki so'zning leksik muqobilini tarjima tilida berilishidir. Bunda so'zning tovush tarkibi emas, balki so'zning yoki iboraning tarkibiy qismlari (morfema) tarjima tilida berilishi nazarda tutiladi. Madaniyatlararo muloqotda so'z transliteratsiyasi o'rniga tarjima usuli sifatida ma'lum bo'lgan kalkalash yordamida so'z tarkibidagi morfemalar hamda iboralar tarkibidagi leksemalar boshqa tillardan o'zlashtirishda keng tarqalgan.

Kalkalashning transkripsiyadan farqi mavjud. Bu so'zni bir tildan ikkinchi tilga oddiy yo'l, ya'ni mexanik yo'l bilan yetkazib qo'yish emas. Kalkalashdan transformatsiyaning bir ko'rinishi sifatida foydalanishga to'g'ri keladigan hollarni kuzatish mumkin. Bu usul birinchi navbatda shakllarning o'zgarishi, iboradagi so'zlar sonining o'zgarishi, affikslar, so'z tartibining o'zgarishi, so'zlarning morfologik va sintaktik maqomidagi o'zgarishlarni o'z ichiga oladi. Ingliz tilidagi mixed laws – aralash qonunlar, Supreme Court – Oliy sud birikmalarida transliteratsiya yoki transkripsiya emas, aynan iboraning ma'nosi so'zma-so'z tarjima qilingan, ya'ni kalkalash usuli bilan tarjima qilingan.

Morfologik tarjima usullari. Morfologik tarjima usullari asliyat matnidagi morfologik birliklarni tarjima tiliga olib o'tishda qo'llanadi. Transpozitsiyalar usulida so'z turkumining o'zgarishi, ya'ni fe'l otga, ot

predlogga o'zgarishi mumkin. Tarjima jarayonida ingliz tilidagi fe'l o'zbek tilida otga o'zgarishi kabi holatlar ham kuzatiladi. Bu jarayon aslyat tilidan tarjima tiliga o'zgarishdagi grammatik o'zgarishlarni ham o'z ichiga oladi. Jumladan, birlik shaklning ko'plikka o'zgarishi kabi grammatik xususiyat, o'ziga xos aslyat tili strukturasi sifatida tarjima tilida mavjud bo'lmasa, uni muayyan ko'rsatkich orqali o'zgartirish talab qilinadi. Ayrim hollarda aslyat tilidagi fe'l tarjima tilida otga o'zgaradi, aslyatda ko'plik shaklidagi ot birlikka o'zgaradi va boshqalar. M: fish – baliqlar. Qismlarga ajratish usulida aslyat tilidagi tushunchani tarjima tilidagi kengroq ma'noga ega tushuncha bilan ifodalash. M: O'zbek tilida “kamondan o'q uzish” ingliz tilidagi “archery” so'zini qismlarga ajralish hodisasidir. Kengaytirish usulida tarjima tilida sintaktik va leksik bo'shliqlarni yo'qotish uchun ko'proq ma'noga ega tushunchalardan foydalanishdir. M: He talked himself out of a job – U o'zining ishsiz yurganligini gapirdi. Bu yerda o'zbek tilidagi tarjimaga “yurganligini” so'zini qo'shib sintaktik bo'shliq bartaraf etilgan.

Sintaktik tarjima usullari. Sintaktik tarjima usullari tarjima jarayonida sintaktik birliklarni tarjima tiliga olib o'tish maqsadida qo'llanadi. Sintaktik tarjima usullariga quyidagilar kiradi:

Gaplarni birma-bir tarjima qilish usulida so'zlar, gaplar so'zma-so'z tarjima qilinadi, grammatik struktura saqlab qolinadi. M: I have talked to my friend – Men do'stim bilan suhbatlashdim, It goes without saying – O'z-o'zidan ma'lum.

Kengaytirish usulida tarjima tilida sintaktik va leksik bo'shliqlarni yo'qotish uchun ko'proq ma'noga ega tushunchalardan foydalanishdir. M: He talked himself out of a job – U o'zining ishsiz yurganligini gapirdi. Bu yerda o'zbek tilidagi tarjimaga “yurganligini” so'zini qo'shib sintaktik bo'shliq bartaraf etilgan.

Kompressiya usulida tilshunoslikda lisoniy tejamkorlik tushunchasiga yaqin bo'lib, ifodani kamroq leksik birliklar bilan tushuntirishga mo'ljallanadi. M: Well price ourselves out of the market - Bozor narxida to'lamaymiz.

So'z tartibini o'zgartirish usulida biror gap yoki paragrafdagi so'z yoki iborani boshqa joyga olib o'tish va tarjima tilida asliyatdagidek talqin etish nazarda tutiladi. M: Pack separately ... for convenient - nazorat qilishga qulay bo'lishi uchun alohida – alohida qilib joyla.

Antonomatik tarjima usulda asliyatdagi tasdiq shaklidagi fikr tarjima tilida inkor shaklda yoki aksincha berilishini ifodalaydi. M: take it easy – hayajonlanmang.

So'z qo'shish usulida asliyat matni tilidagi grammatik va semantik komponentlarning shaklan ifodalanmaslik holatlarida qo'llanadi. M: He could not remember this man who he had seen – U yaqindagina ko'rgan odamini eslay olmadi.

So'z tushirib qoldirish (Omission). Bu usul ikki tilning ma'lum bir shakllarining grammatik qisqarish hodisasi talab etilganda qo'llanadi. M: He bowed his head – U boshini egdi.

Leksik tarjima usullari. Leksik tarjima usullari asliyat matnida qo'llangan leksik birliklar va ularning ma'nolarini tarjima tiliga olib o'tishda qo'llanadi. Leksik tarjima usullariga quyidagilar kiradi:

So'z o'zlashtirish usulida tarjima jarayonida bir so'z bir tildan boshqa tilga to'g'ridan-to'g'ri olib o'tiladi. Ingliz tilidagi bulldozer so'zi rus tili orqali o'zbek tiliga kirib kelgan.

Ekvivalentlik usulida xuddi shunday vaziyat uchun butunlay boshqa muqobil ibora ishlatiladi, ya'ni maqollar yoki idiomatik ifoda vositalari bularga misol bo'la oladi. M: To cross the floor of the House - Bir partiyadan boshqa partiyaga o'tib ketmoq.

Madaniy ekvivalentlik usulida tarjimon asliyat tilidagi madaniy soʻzni tarjima tilidagi madaniy soʻz bilan almashtiradi. M: as strong as a horse – filday baquvvat.

Tasviriy ekvivalentlik usulida leksik birlikni bildiruvchi soʻzning maʼnosi bir necha soʻzlarda tushuntiriladi. M: petrol, gasoline station – avtomobillarga yoqilgʻi quyish shahobchasi.

Funksional ekvivalentlik usulida tarjima tili leksikasida soʻz asliyat tili leksikasidagi bir xil vazifani bajaruvchi matn uslubiga mos keladigan soʻz bilan almashtiriladi. M: sheriff – mingboshi.

Maʼnoni ochib berish usulida asliyatdagi leksik birlik tarjima matnida toʻliqroq sharh yoki aniqlashtiruvchi maʼnoli soʻz birikmasi bilan almashtiriladi. M: conservationalist – atrof-muhitni himoya qilish tarafdori.

Yashirin maʼno berish usulida asliyat matnidagi eksplitsit maʼlumotni yoritib berish uchun vaziyatdan foydalanib, yashirin maʼnoni berishdir. Bu usul tarjimaning pragmatik aspektining bosh mezoni hisoblanadi. M: You should obey my order – Qonun oldida hamma barobar.

Umumlashtirish usulida asliyatdagi tor maʼnoli soʻzni tarjima tilidagi keng, umumlashtiruvchi soʻz bilan almashtirishni koʻzda tutadi. M: He visits me practically every weekend – U menikiga qariyb har haftada keladi.

Tafsillash usulida asliyatda keng maʼnoli soʻz yoki soʻz birikmasini tarjima matnida ancha konkret mazmunga ega soʻz bilan almashtirish. M: meal – nonushta, tushlik, kechki ovqat kabilar.

NAZORAT SAVOLLARI:

1. Tarjima usuli deganda nimani tushinasiz?
2. Tarjimada fonetik birliklarni xorijiy tilga oʻgirishda qaysi tarjima usullari qoʻllanadi?
3. Morfologik tarjima usullariga nimalar kiradi?
4. Sintaktik tarjima usullari kategoriyasini aniqlang.

5. Qaysi tarjima usullari leksik tarjima usullari xisoblanadi?

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR:

1. Galperin I.R. Stylistics. –M.: Высшая школа, 1981. – P.187.
2. Musaev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. – T.: Fan, 2005. – 352 b.
3. Rahimov G'. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. – T.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2016. – 176 b.
4. Yo'ldoshev U. Badiiy tarjimaning lingvostilistik va lingvokulturologik xususiyatlari. Monografiya. Samarqand: – "Samarqand davlat chet tillar instituti" nashriyoti, 2022. – 170 bet.
5. Yo'ldoshev U. Tarjima nazariyasi. O'quv qo'llanma. – Samarqand: "Samarqand davlat chet tillar instituti" nashriyoti, 2021. – 126 bet.
6. Newmark P. About Translation: Multilingual Matters. Clevedon, Philadelphia, – Adelaide: Multilingual Matters Ltd, 1991. – 184 p.
7. Norton G.P. Some remarks on translation and translators. – Oxford: Oxford University Press, 1984. – 216 p.

IV. AMALIY MASHG'ULOT MAZMUNI

1- AMALIY MASHG‘ULOT: O‘ZBEK TILIDAN INGLIZ TILIGA BADIY TARJIMA MUAMMOLARINI BARTARAF ETISH

REJA:

Tayanch tushunchalar: *Tarjima, asliyat matni, tarjima matni, badiiy-estetik ma’no, lisoniy xususiyat, nolisoniy xususiyat, ma’no, kontekst, equivalentlik, funksional ekvivalentlik, muqobillik.*

Topshiriqlar:

1-vazifa. *Badiiy tarjimaning asosiy xususiyatlarini bayon qiling.*

2-vazifa. *Badiiy tarjimaning fonetik va morfologik tahriri.*

Badiiy tarjimada yuzagi keladigan asosiy fonetik g‘alizliklar nimalar? Badiiy matn tarjimasidagi asosiy morfologik g‘alizliklar qaysilar?

3-vazifa. *Badiiy tarjima tahririda fonetik va morfologik transformatsiyalar mohiyatini tushuntiring*

4-vazifa. **Quyidagi matnni o‘qing. Berilgan matnning uslubini, janriy xususiyatlari va qisqacha mazmunini aniqlang. Badiiy matnni o‘zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qiling.**

Saroy tinch uyquda, tun yarim. Hasanali hujraning uzun burama qulufini ochib ichkariga sham’ yoqdi va bekning to’shagini yozib uning kirib yotishini kutib turdi. Ammo Otabek nima uchundir tez kira bermadi. Hujra eshigini ochilg’anidan, sham’ yoqilib, o‘rin yozilg’anidan go‘yo xabarsiz kabi ustung’a suyalg’ancha qotib turar yedi.

— O'ringizni yozdim, bek.

Otabek bu so'z bilan hujraga kirdi va borib to'shagi yonig'a o'lturdi. Hasanali bekning yeshinib yotishini kutib turar, chunki uni yotquzib yoqilg'an sham'ni o'zi bilan narigi hujraga olib chiqmoqchi edi. Biroq Otabek to'shagi yonig'a o'lturida, yana o'ylab qoldi... Otabek bir necha kunlardan beri Hasanalining ko'ziga boshqacha ko'rinar edi.

5-vazifa. Berilgan matnni o'qing va quyidagi tarjima uslublarining qaysilariga ko'ra tarjimaga yondashuv amalga oshirilishini aniqlang: kommunikativ tarjima, semantik tarjima, idiomatik tarjima, ijodiy tarjima, erkin tarjima.

Mashinada vodiy tomonga ketyapmiz. Yosh yozuvchi ukalarim bilan ba'zan shunaqa sayohatga chiqadigan odatimiz bor.

O'zim rul boshqarib kelyapman. Yonimda nihoyatda chaqqon, ziyrak, hech narsani nazaridan qochirmaydigan, goho kuldiraman deb gapning orqa-o'ngiga qaramay aytvoradigan Anvar Eshonov. Orqa o'rindiqda shu vodiyda tug'ilgan, birinchi hikoyalarini shu yerda yozib e'lon qilgan Xudoyberdi To'xtaboev bilan ikki hikoyalar kitobini, «Sevgim — sevgilim» qissasini nashr qilgan, g'oyatda odobli, yosh bo'lishiga qaramay ko'pchilikning tavajjuhini o'ziga qaratgan O'lmas Umarbekov o'tiripti.

Boya yo'lga chiqayotganimizda u, tog'dan ketmaymizmi, deb so'ragan edi. Unga hozircha tog'da vodiyga xos hech narsa yo'q, hammayoq temir-tersak, texnika, ekskavatoru buldozerlar tosh surib yo'l ochyapti. Men sizlarni otabobolarimiz qatnagan yo'ldan olib kelyapman, degan edim.

— Otabek yurgan yo'ldanmi? — deb takror so'radi O'lmas.

Ko'pchilikni Otabek yurgan yo'l qiziqtiradi. O'sha yo'lni ko'rgilari keladi.

— Otabek yurgan yo'l manavi tog'lar orasida, — deyman ularga. — U yo'ldan yo otda, yo eshak minib o'tish mumkin. Biz Kumushbibi ota-onalari bilan aravada Toshkentga borgan yo'lni yoqalab kelyapmiz.

NAZORAT SAVOLLARI:

1. Badiiy tarjimada qo'llangan tarjima uslublarining mohiyatini tushuntirib bering.
2. Badiiy tarjimada yuzaga keladigan lingvistik muammolarni aniqlang va ularning tarjima qilish usullarini tushuntirib bering.
3. Tarjima tahliliga tortilgan matnlarda semantic uslub orqali tarjima qilingan jumalalarni bayon qiling.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

8. Galperin I.R. Stylistics. –M.: Высшая школа, 1981. – P.187.
9. Musaev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. – T.: Fan, 2005. – 352 b.
10. Rahimov G'. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. – T.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2016. – 176 b.
11. Yo'ldoshev U. Badiiy tarjimaning lingvostilistik va lingvokulturologik xususiyatlari. Monografiya. Samarqand: – "Samarqand davlat chet tillar instituti" nashriyoti, 2022. – 170 bet.
12. Yo'ldoshev U. Tarjima nazariyasi. O'quv qo'llanma. – Samarqand: "Samarqand davlat chet tillar instituti" nashriyoti, 2021. – 126 bet.
13. Newmark P. About Translation: Multilingual Matters. Clevedon, Philadelphia, – Adelaide: Multilingual Matters Ltd, 1991. – 184 p.
14. Norton G.P. Some remarks on translation and translators. – Oxford: Oxford University Press, 1984. – 216 p.

2-AMALIY MASHG‘ULOT: O‘ZBEK TILIDAN INGLIZ TILIGA PUBLITSISTIK USLUBDAGI MATNLAR TARJIMASIDAGI MUAMMOLARNI BARTARAF ETISH

Topshiriqlar:

Tayanch tushunchalar: tarjima, publitsistik matn, gazeta, jurnal, ijtimoiy saytlar materiallari, asliyat matn, tarjima matn, tarjima uslubi.

1-vazifa. Publitsistik matnlar tarjimasini asosiy mazmun-mohiyati nimadan iborat?

2-vazifa. Publitsistik matnlar tarjimasida asosan qaysi tarjima uslublari qo‘llandi?

3-vazifa. Publitsistik matnlar tarjimasida quyidagi tarjima usullaridan qaysi biri faol qo‘llanadi: inversiya, moslashtirish, naturalizatsiya, so‘z o‘zlashtirish, eksplikatsiya, ekvivalenktlik?

4-vazifa. Quyidagi jurnalistik maqolani o‘zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qiling va unda qo‘llangan tarjima uslub va usullarini tahlil qiling.

Art Week Style.uz – 2012 doirasida Yoshlar ijod saroyining birinchi qavatidagi an’anaviy o‘zbek san’ati, dizayni va modasi ko‘rgazmasida bu yil bo‘lib otgan “Navqiron O‘zbekiston” an’anaviy va zamonaviy san’at festivali ishtirokchilarining eng sara ijod mahsullari bilan tanishish imkoni tug‘ildi. Ikkinchi qavatda esa zamonaviy moda va dizayn san’atining yetakchi brendlari o‘z mahsulotlarini namoyish etishdi. Turli yo‘nalishdagi ijod bir – biriga

bog'langan holda umumiy g'oyaviy uyg'unlik, yagona madaniy hududni yuzaga keltirdi.

Bu yilgi ko'rgazmaning O'zbekiston an'anaviy san'atiga bag'ishlangan qismi Yoshlar ijod saroyining foyesidan joy oldi. Bu asosan "Navqiron O'zbekiston – 2012" an'anaviy va zamonaviy san'at festivalida ishtirok etgan yosh ustalar va rassomlar tomonidan yaratilgan O'zbekiston bezakli amaliy san'atining turli ko'rinishdagi ekspozitsiyasidir. Ekspozitsiyada "Navqiron O'zbekiston – 2012" festivalidan yodimizda qolgan ajoyib shakl va g'ayrioddiy uslublar uyg'unligidagi an'anaviy va noan'anaviy kulolchilik, yosh mualliflarning miniatyura san'ati, yog'och o'ymakorligi, zardo'zlik, kashtachilik, gilamlar, o'zbek zargarlari ishlari, milliy qo'g'irchoqlar, qovoq dekorativ bezagi, installyatsiya va boshqa ko'plab san'at asari darajasidagi buyumlar namoyish etildi.

5-vazifa. Quyidagi jurnalistik maqolani o'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qiling va unda qo'llangan tarjima uslub va usullarini tahlil qiling.

Ingrid Jalneva, jurnalist (Slovakiya):

– Men O'zbekistonning tarixiy shaharlariga o'tgan yili sayohat qilganman, ko'hnalik va an'anaviylikka guvoh bo'lganman. Bugun esa bu o'lkani zamonaviy davlat sifatida ko'ryapman. Ushbu ko'rgazmada O'zbekiston haqida so'zlovchi an'anaviy san'atga guvoh bo'ldim. Shuningdek, ham o'zbekcha, ham xorijiy zamonaviy san'at mavjudligi manzur bo'ldi.

Ko'rgazmada namoyish etilgan o'zbek hunarmandchiligining an'anaviy ko'rinishlarida asrlar davomida saqlangan badiy urf–odatlarining o'ziga xosligini his qilish mumkin. Shu bilan birga, yosh mualliflar ishlarida zamonaviylik tuy'gusini baxsh etuvchi badiy fikrlashni his qilmaslik mumkin emas. Bularning bari zardo'zlik san'atini stanoklashtirish, noan'anaviy kulolchilik, miniatura uslubida yaratilgan zamonaviy syujetlar, zargarlik buyumlari shaklda o'z ifodasini topmoqda.

Ko'rgazmada taqdim etilgan asarlar yuqori darajadagi mahorat bilan ishlangani, milliy badiiy hunarmandchilik hamda zamonaviy bezakli amaliy san'atning tarixiy an'analari yaxshi o'zlashtirilgani bilan ajralib turadi. Ular tasviriy va bezakli san'atning turli yonalishlarida faoliyat yuritayotgan O'zbekiston zamonaviy ijodkor yoshlarining ulkan ijodiy salohiyatidan kichik namunagina xolos.

NAZORAT SAVOLLARI:

1. Publitsistik uslubdagi matnlarning o'ziga xos xususiyatlari nimalardan iborat?
2. O'zbek tilidan ingliz tiliga publitsistik uslubdagi matnlarni tarjima qilishda asosan qaysi tarjima uslublari qo'llanadi?
3. Publitsistik uslubdagi matnlar tarjimasida qanday leksik va sintaktik tarjima usullari faol qo'llanadi?

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Galperin I.R. Stylistics. –M.: Высшая школа, 1981. – P.187.
2. Musaev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. – T.: Fan, 2005. – 352 b.
3. Rahimov G'. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. – T.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2016. – 176 b.
4. Yo'ldoshev U. Badiiy tarjimaning lingvostilistik va lingvokulturologik xususiyatlari. Monografiya. Samarqand: – "Samarqand davlat chet tillar instituti" nashriyoti, 2022. – 170 bet.
5. Yo'ldoshev U. Tarjima nazariyasi. O'quv qo'llanma. – Samarqand: "Samarqand davlat chet tillar instituti" nashriyoti, 2021. – 126 bet.
6. Newmark P. About Translation: Multilingual Matters. Clevedon, Philadelphia, – Adelaide: Multilingual Matters Ltd, 1991. – 184 p.
7. Norton G.P. Some remarks on translation and translators. – Oxford: Oxford University Press, 1984. – 216 p.

3-AMALIY MASHG‘ULOT.

O‘ZBEK TILIDAN INGLIZ TILIGA RASMIY USLUBDAGI MATNLAR TARJIMASIDAGI MUAMMOLARNI BARTARAF ETISH

Tayanch tushunchalar: *Tarjima, rasmiy uslub, tarjima, asliyat matni, tarjima matni, leksik-semantik moslashuv, leksik usullar, sintaktik muvofiqlik, so‘z o‘zlashtirish, implikatsiya, eksplikatsiya.*

Topshiriqlar:

1-vazifa. *Rasmiy uslubdagi matnlarga nimalar kiradi?*

2-vazifa. *Rasmiy uslubdagi matnlar tarjimasida qo‘llanadigan tarjima uslublari qaysilar?*

3-vazifa. *Quyidagi leksik usullar va ularning asosiy mazmun-mohiyatini bayon qiling: funktsional ekvivalentlik, madaniy ekvivalentlik, kalkalash, so‘z o‘zlashtirish, tafsillash.*

4-vazifa. *Quyidagi rasmiy uslubga oid matn o‘qing va uni o‘zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qiling. Matnni o‘zbek tilidan ingliz tiliga funktsional ekvivalentlik, madaniy ekvivalentlik, kalkalash, so‘z o‘zlashtirish, tafsillash transformatsiyalaridan foydalanib tarjima qiling.*

AQSh elchisi orinbosari AQSh va mezbon mamlakat o‘rtasidagi hamkorlik va samarali munosabatlarni rivojlantirish maqsadida AQShning turli idoralari o‘rtasidagi aloqalarni ta‘minlagan holda elchi nomidan elchixonaning kundalik faoliyatiga doir masalalarni boshqarib turadi.

AQSh elchisi o'rinbosari elchining maslahatchisi bo'lib, u elchixonada xodimlarining professional rivojlanishi uchun alohida mas'uliyatga ega hamda elchi mamlakatdan tashqarida bo'lganda vaqtinchalik ishlar vakili bo'lib xizmat qiladi. Shu kundagi AQSh elchisi o'rinbosarining tarjimai holini mana bu joyda o'qishingiz mumkin.

Siyosiy-iqtisodiy bo'lim boshlig'i bo'limning umumiy boshqaruviga javobgar bo'lib, O'zbekistonning ichki siyosatini tahlil qilish, demokratik rivojlanish hamda saylov islohotini kuzatib borish bilan shug'ullanadi.

Siyosiy boshliq siyosiy rivojlanish va uning AQSh manfaatiga ta'sirini tahlil qiladi. AQSh manfaatlariga mos keladigan tashqi siyosatga oid qarorlar qabul qilishda mezbon mamlakat bilan hamkorlik qiladi va AQSh boshqaruv xodimlariga maliyaviy siyosiy holat xususida maslahatlar beradi.

5-vazifa. Quyidagi rasmiy uslubga xos matnni o'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qiling. Aslyat matnidagi lisoniy birliklarning sintaktik strukturasi tarjima tiliga muvofiqligini saqlashga harakat qiling.

Hurmatli delegatsiyalar rahbarlari!

Hurmatli sammit ishtirokchilari!

Xonimlar va janoblar!

Sizlarni Shanxay hamkorlik tashkiloti Davlat rahbarlari kengashining majlisida chin dildan qutlayman.

Qadimiy va mehmondo'st Samarqand shahrida Shanxay hamkorlik tashkilotiga a'zo davlatlar, kuzatuvchi mamlakatlar rahbarlarini, faxriy mehmonlarimiz vaxalqaro tashkilotlar vakillarini shaxsan qabul qilish sharafiga muyassar bo'lganimdan mamnunman.

Buyuk ipak yo'lining qoq yuragida joylashgan bu muazzam shahar ming yillar davomida millatlararo muloqot, o'zaro madaniy va ma'naviy hamkorlik, savdo va ilmiy almashinuvlar markazi sifatida xizmat qilib kelgan.

Bugungi kunda pandemiya va dunyodagi murakkab vaziyatga qaramasdan, Samarqand yana bir bor Yevroosiyoning ulkan makoni yetakchilarini birlashtirgani, xalqaro siyosat va iqtisodiyot markaziga aylangani quvonarlidir.

Men anjumanimizda birinchi marotaba ishtirok etayotgan davlat rahbarlari – Pokiston Islom Respublikasi Bosh vaziri janob Shahboz Sharif, Turkiya Respublikasi Prezidenti janob Rejep Tayyip Erdog‘an, Ozarbayjon Respublikasi Prezidenti janob Ilhom Aliyev, Turkmaniston Prezidenti janob Sardor Berdimuhamedovni samimiy qutlayman.

O‘zbekistonga xush kelibsiz!

Hurmatli uchrashuv ishtirokchilari!

Biz SHHTga raislik davrimizda Tashkilotimiz doirasidagi amaliy hamkorlikni faollashtirish, uning salohiyati va xalqaro nufuzini oshirishga intildik.

Xavfsizlik masalalari bilan bir qatorda savdo-iqtisodiy va gumanitar hamkorlikni kengaytirishga ustuvor e‘tibor qaratildi.

Tashkilot faoliyatining barcha sohalarida ko‘plab tashabbuslar amalga oshirildi. Pandemiya va global inqiroz oqibatlariga qaramasdan, Raislik rejasini birgalikdano‘liq amalga oshirishga muvaffaq bo‘ldik. 80 dan ortiq yirik tadbirlar o‘tkazildi. Hamkorlikdagi sa’y-harakatlarimiz bugun qabul qilingan 40 dan ortiq hujjatda o‘zifodasini topgan.

SHHTning barcha davlatlari, shuningdek, Tashkilot Kotibiyati va Mintaqaviy aksilterror tuzilmasi Ijroiya qo‘mitasiga raisligimizga faol yordam bergani uchun yanabir bor minnatdorchilik bildiraman.

NAZORAT SAVOLLARI:

1. Rasmiy uslubning o‘ziga xos xususiyatlarini bayon qiling.
2. Qaysi tarjima uslublari rasmiy uslubga doir matnlarni tarjima qilishda faol qo‘llanadi?
3. Rasmiy uslubga doir matnlarni ingliz tiliga tarjima qilishda sintaktik muvofiqlikni saqlab qolishga qanday erishiladi?

4. Ushbu uslubdagi matnlarni tarjima qilishda qanday tarjima usullari odatda qo'llanadi?

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Galperin I.R. Stylistics. –M.: Высшая школа, 1981. – P.187.
2. Musaev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. – T.: Fan, 2005. – 352 b.
3. Rahimov G'. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. – T.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2016. – 176 b.
4. Yo'ldoshev U. Badiiy tarjimaning lingvostilistik va lingvokulturologik xususiyatlari. Monografiya. Samarqand: – “Samarqand davlat chet tillar instituti” nashriyoti, 2022. – 170 bet.
5. Yo'ldoshev U. Tarjima nazariyasi. O'quv qo'llanma. – Samarqand: “Samarqand davlat chet tillar instituti” nashriyoti, 2021. – 126 bet.
6. Newmark P. About Translation: Multilingual Matters. Clevedon, Philadelphia, – Adelaide: Multilingual Matters Ltd, 1991. – 184 p.
7. Norton G.P. Some remarks on translation and translators. – Oxford: Oxford University Press, 1984. – 216 p.

4-AMALIY MASHG'ULOT.

O'ZBEK TILIDAN INGLIZ TILIGA ILMIY USLUBDAGI MATNLAR TARJIMASIDAGI MUAMMOLARNI BARTARAF ETISH

Tayanch tushunchalar: *Tarjima, uslubiyat, ilmiy uslub, asliyat matni, tarjima matni, aniqlik, lo'ndalik, grafiklar, tarjima usullari.*

Topshiriqlar:

1-vazifa. *Ilmiy uslubning boshqa uslublardan ajratib turadigan asosiy xususiyatlarini bayon qiling.*

2-vazifa. *Ilmiy uslubdagi matnlarni tarjima qilishda qo'llanadigan tarjima usublari qaysilarni o'z ichiga oladi?*

3-vazifa. *Ilmiy uslubda leksik tarjima usullarining qaysi turlari faol qo'llanadi?*

4-vazifa. Quyidagi ilmiy uslub janrlaridan xisoblanga o'zbek tilidagi dissertatsiya matnining ingliz tiliga tarjima qilish. Unda qo'llangan tarjima usullarini tahlil qiling.

Tadqiqotning maqsadi O'zbekistonda ijtimoiy-siyosiy islohotlar negizida inson huquqlarini ta'minlash va himoya qilishda davlat organlari hamda fuqarolik jamiyati institutlarining ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish yuzasidan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari:

- siyosiy-huquqiy fanlarda "inson huquqlari" kategoriyasi bo'yicha dastlabki tushunchalar, ularning rivojlanish bosqichlari, bu boradagi ilmiy-nazariy tadqiqotlarni tizimlashtirish;
- inson huquqlari bo'yicha nazariy-metodologik manbalarni qiyosiy tahlil qilish, mohiyatini ochish va turli ilmiy yondashuvlar asosida mazkur kontsepsiyaning markaziy kategoriyalarini belgilash;
- demokratik taraqqiyot va inson huquqlari ustuvorligini ta'minlash borasidagi sharoitlar, mexanizmlar va faktorlarni aniqlash, inson huquqlarining milliy va global xarakterlarini tahlil qilish;
- ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy islohotlar taraqqiyotining yangi bosqichida inson huquqlari fenomenining asosiy jihatlari va tamoyillarini tahlil qilish asosida ilmiy xulosalar chiqarish;
- jamiyatda siyosiy madaniyat, huquqiy savodxonlik, inson huquqlari madaniyatini oshirish orqali ijtimoiy barqarorlik va hokimiyat legitimligini ta'minlashning ilmiy-amaliy jihatlari ochib berish;
- zamonaviy inson huquqlari kontsepsiyasi asosida yangi O'zbekistonda siyosiy islohotlarni amalga oshirishning samarali mexanizmlarini kuchaytirishga qaratilgan ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotning ob'ektini O'zbekistonda davlat va jamiyatning barqaror taraqqiyotini ta'minlashga qaratilgan inson huquqlari sohasida davlat hokimiyati

organlari va fuqarolik jamiyati institutlarining o'rnini ochib beruvchi siyosiy jarayonlar tashkil etadi.

Tadqiqotning predmeti yangi O'zbekistonda inson huquqlari ustuvorligini oliy qadriyat sifatida takomillashtirishda milliy, umuminsoniy qadriyatlar hamda davlat hokimiyati organlari va fuqarolik jamiyati institutlari o'rtasidagi ijtimoiy hamkorlikning siyosiy texnologiyalari tashkil etadi.

5-vazifa. Quyidagi matnning o'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qiling. Tarjimada leksik, morfologik, sintaktik tarjima usullarini qo'llanishini tahlil qiling.

O'rta yoshdagi odamlar yuragi bir minutda 70–75 marta uradi. Yurak urishining soni odamning yoshiga, jismoniy ish bajarishiga va tashqi muhit sharoitiga bog'liq. Jismoniy ish bajarganda yurak urishi tezlashadi, yosh va qari odamlar yuragi tez uradi, kishi uxlab yotganda yurak kam uradi. Yurak ishlab turganda o'ziga xos tovushlar–tonlar paydo bo'ladi.

Ularni maxsus asboblardan–stetoskop va fonendoskop yordamida eshitish mumkin. Yurak tonlarini eshitib ko'rish yurak kasalliklarini aniqlashda qimmatli metodlardan biridir. Yurakning har xil kasalliklarida, ayniqsa yurak porogida tonlar o'zgarib, shovqin paydo bo'ladi.

NAZORAT SAVOLLARI:

1. Ilmiy uslubdagi matnlar qaysi jihatlari bilan boshqa uslubdagi matnlardan farq qiladi?
2. Ilmiy uslubdagi matnlarni tarjima qilishda qaysi tarjima uslublari faol qo'llanadi?
3. Ushbu uslubdagi leksikonning asosiy xususiyatlari nimalardan iborat?
4. Ilmiy uslubdagi matnlar tarjimasida qanday tarjima usullari qo'llandi?

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Galperin I.R. Stylistics. –M.: Высшая школа, 1981. – P.187.
2. Musaev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. – T.: Fan, 2005. – 352 b.

3. Rahimov G'. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. – T.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2016. – 176 b.
4. Yo'ldoshev U. Badiiy tarjimaning lingvostilistik va lingvokulturologik xususiyatlari. Monografiya. Samarqand: – “Samarqand davlat chet tillar instituti” nashriyoti, 2022. – 170 bet.
5. Yo'ldoshev U. Tarjima nazariyasi. O'quv qo'llanma. – Samarqand: “Samarqand davlat chet tillar instituti” nashriyoti, 2021. – 126 bet.
6. Newmark P. About Translation: Multilingual Matters. Clevedon, Philadelphia, – Adelaide: Multilingual Matters Ltd, 1991. – 184 p.
7. Norton G.P. Some remarks on translation and translators. – Oxford: Oxford University Press, 1984. – 216 p.

5-AMALIY MASHG'ULOT.

TARJIMASHUNOSLIKDA EKVIVALENTLIK XODISASI HAMDA SHAKL VA MAZMUN UYG'UNLIGIGA ERISHISH STRATEGIYALARI

Tayanch tushunchalar: *Tarjima, ekvivalentlik, ekvivalentlik turlari, funksional ekvivalentlik, shakl va mazmun uyg'unligi, struktur va semantic muqobillik.*

Topshiriqlar:

1-vazifa. *Ekvivalentlikning tarjimashunoslikdagi ahamiyati nimadan iborat?*

2-vazifa. *Ekvivalentlik va uning turlarini tavsiflab bering.*

3-vazifa. *O'zbek tilidan ingliz tiliga turli uslubdagi matnlarni tarjima qilishda ekvivalentlik va uning kateforiyalarining roli nimada namoyon bo'ladi?*

4-vazifa. Quyidagi matnni o'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qiling va unda ekvivalentlik kategoriyalari: funktsional ekvivalentlik, madaniy ekvivalentlik, kalъkalash, so'z o'zlashtirish, tafsillashning qo'llanishiga etibor qarating.

Uy jihozga g'oyatda boy, go'yo muzaxona tusini berar edi. Taxmonda turlik rangda atlas va shohilardan qoplang'an ko'rpalar, taxmon toqchalarig'a uyilgan par yostiqlar, qator-qator xitoyi jononlar: kosalar, ko'zalar, chinni choydoshlar, laganlar, kumush qinlik xanjar va qilichlar, qalqon va siparlar, dorga soling'an turlik-turlik er va xotin kiyimlari: po'stin, chakmon va boshqalar, qip-qizil gilam va shohi ko'rpachalar kishi ko'zini qamashdirar darajada edilar.

5-vazifa. Quyidagi frazeologik birliklar qo'llangan badiiy matnlarning inglizcha tarjimalariga etibor qiling va ulardagi frazeologik birliklarni tarjima qilish usullariga etibor qarating.

Asliyat matni: Otangiz Azizbekning mushoviri ekan, - dedi Akram hoji, - nima uchun uni bir oz bo'lsa ham yo'lg'a solmaydir?

И.Тўхтасинов, О.Мўминов, А.Ҳамидов таржимаси: *“If your father is an advisor to the ruler Azizbek”, - continued Akram Khoji, - “Why wouldn't he teach him to go the right way at least?”*

Карол Эрмакова таржимаси: *“But your father is Azizbek's advisor, is he not?” Akram hadji developed his line of thought. “Why would he not, at least occasionally, steer his bek onto the right road?”*

Аслият матни: *Тагин бир неча дақиқа қулоқ узмай туриб, сўнгра ўрнидан қўзғалмоқчи бўлган эди, ичкаридан «уфффф» деган ихраш эшитди.*

И.Тўхтасинов, О.Мўминов, А.Ҳамидов таржимаси: *Listening to the sounds from inside for some time, he heard Otabek sighing deeply, then he moved away from the door and waited.*

Карол Эрмакова таржимаси: *After waiting for some time, Khasanali had just decided to get up when a heavy sigh resounded from beyond the door.*

Аслият матни: *Тўйбека нари-бери ошини еб ташқарига чиқиб кетди. Орадан дақиқа вақт ўтканё ўтмаган эди, ҳовлиқиб айвонга келди: - Туф-е, қуриб кетсин жоним чиқиб кетди-я!*

И.Тўхтасинов, О.Мўминов, А.Ҳамидов таржимаси: *Toybeka went out eating her pilaf in haste. In less than a minute, she came back with alacrity to aivan: "Oh, Damn it! I was scared to death!"*

Карол Эрмакова таржимаси: *Having hurriedly polished off her pilaf, Toibeka went out. But not a minute had passed before she rushed back into the ayvan.*

NAZORAT SAVOLLARI:

1. Tarjimada ekvivalentlik deganda nimani tushunasiz?
2. Ekvivalentlikni qanday turlari mavjud?
3. Funktsional ekvivalentning mohihati nimadan iborat?
4. Madaniy ekvivalentlik qanday leksik birliklar tarjimasida qo'llanadi?

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Galperin I.R. Stylistics. –M.: Высшая школа, 1981. – P.187.
2. Musaev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. – T.: Fan, 2005. – 352 b.
3. Rahimov G'. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. – T.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2016. – 176 b.
4. Yo'ldoshev U. Badiiy tarjimaning lingvostilistik va lingvokulturologik xususiyatlari. Monografiya. Samarqand: – "Samarqand davlat chet tillar instituti" nashriyoti, 2022. – 170 bet.
5. Yo'ldoshev U. Tarjima nazariyasi. O'quv qo'llanma. – Samarqand: "Samarqand davlat chet tillar instituti" nashriyoti, 2021. – 126 bet.
6. Newmark P. About Translation: Multilingual Matters. Clevedon, Philadelphia, – Adelaide: Multilingual Matters Ltd, 1991. – 184 p.
7. Norton G.P. Some remarks on translation and translators. – Oxford: Oxford University Press, 1984. – 216 p.

V. KEYSLAR BANKI

V. KEYSLAR BANKI

Keyslar uchun “keys-stady” metodi asos sanaladi. “Keys-stadi” - inglizcha soʻz boʻlib, (“case” — aniq vaziyat, hodisa, “stadi” — oʻrganmoq, tahlil qilmoq) aniq vaziyatlarni oʻrganish, tahlil qilish asosida oʻqitishni amalga oshirishga qaratilgan metod hisoblanadi. Mazkur metod dastlab 1921-yil Garvard universitetida amaliy vaziyatlardan iqtisodiy boshqaruv fanlarini oʻrganishda foydalanish tartibida qoʻllanilgan. Keysda ochiq axborotlardan yoki aniq voqea-hodisadan vaziyat sifatida tahlil uchun foydalanish mumkin. Keys harakatlari oʻz ichiga quyidagilarni qamrab oladi: Kim (Who), Qachon (When), Qayerda (Where), Nima uchun (Why), Qanday/ Qanaqa (How), Nima-natija (What).

Modul boʻyicha quyidagi keyslarni yechish maqsadga muvofiq sanaladi

1-keys. Amaliy tarjimada lingvistik va ekstralingvistik xususiyatlarini qayta ifodalashda qanday tarjima muammolari yuzaga kelishini asoslab bering.

2-keys. Tarjima uslublarning mohiyati va ularning kategoriyalarini tavsiflab bering. Tarjima uslublarni aslyat matni uslubiga koʻra tasnifini keltiring.

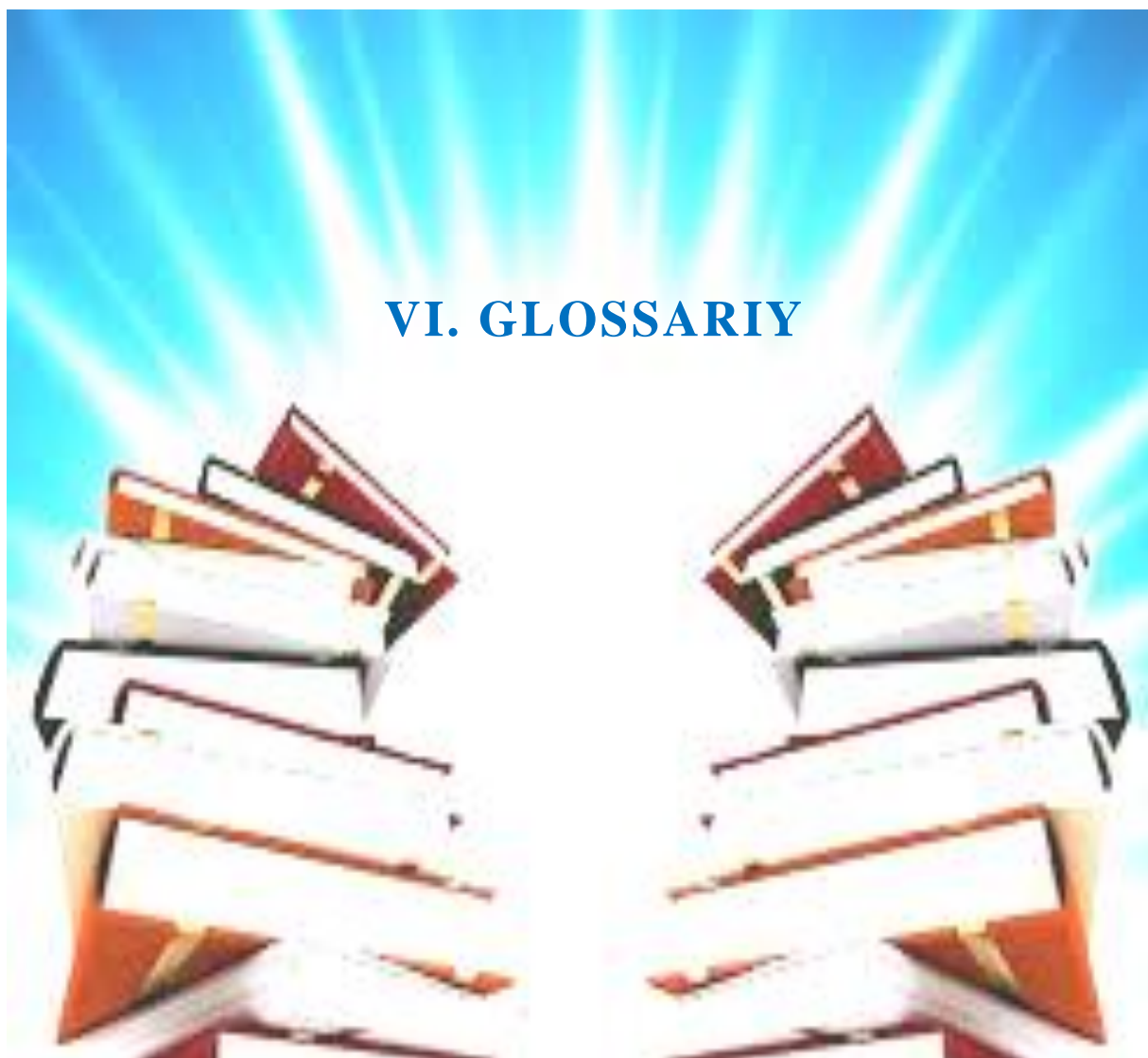
3-keys. Badiiy tarjimada qoʻllanadigan asosiy tarjima uslub va usullarning tasnifini tushuntirib bering.

4-keys. Rasmiy uslubdagi matnlarning asosiy xususiyatlari nimalardan iborat va ushu uslubdagi matnlar tarjimasida qoʻllanadigan tarjima uslub va usullarni klassifikatsiya qiling.

5-keys. Oʻzbek tilidan ingliz tiliga tarjima jarayonida ushbu tillarning til sathlari boʻyicha oʻxshash va farqli jihatlarni tarjimadagi rolini tushuntirib bering.

6-keys. Tarjima uslub va usullarni tarjima faoliyatidagi ahamiyati va tarjima muammolarini bartaraf etishdagi ahamiyatini tavsillab bering.

VI. GLOSSARIY

VI. GLOSSARIY

Termin	O'zbek tilidagi sharhi	Ingliz tilidagi sharhi
Tarjimon	Bir tilda yaratilga so'z, gap, matn va hokozolarni boshqa tilga tushunarli qilib olib o'tuvchi shaxs, vositachi	A person, a mediator, who transfers words, sentences, texts to another language in an accessible way.
Tarjima	Biror axborotni asliyat va tarjima tillarining lingvistik va ekstralingvistik xususiyatlarini hisobga olib, boshqa ifodalash jarayoni.	Another process of expression, taking into account the linguistic and extralinguistic features of the languages of origin and translation of information.
Asliyat matn	tarjima qilinishi kerak bo'lgan matn	text that needs to be translated
Tarjima matn	Boshqa tilga tarjima qilingan matn	text needs to be translated into another language
Tarjima uslubi	Asliyat matnning uslub jihatidan turiga ko'ra tanlanadi va tarjimon yondashuvini belgilab beradi	The original is selected according to the type of text in terms of style and determines the approach of the translator
Tarjima usuli	Asliyat matnidagi kichik leksik birliklarni tarjima qilish uchun qo'llanadi	Applied for the translation of small lexical units in the text of the original
Tarjima strategiyasi	Tarjima uslub va usulni tanlashni o'z ichiga oladi	Translation involves the choice of style and method

Kommunikativ kompetentsiya	individdning umumiy kompetentsiyasi unsurlari bilan o'zaro bog'liq bo'lgan va individ uchun nutq faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirish imkonini beruvchi lingvistik, sotsiolingvistik va pragmatik kompetentsiyalar kompleksi sifatida belgilanishi mumkin	it can be defined as a complex of linguistic, sociolinguistic and pragmatic competencies that are interconnected with the elements of the general competence of an individual and allow the successful implementation of speech activities for an individual
So'z o'zlashtirish	tarjima jarayonida bir so'zni bir tildan boshqa tilga to'g'ridan-to'g'ri olib o'tish	direct transfer of a word from one language to another in the process of translation
Kalkalash	xorijiy til so'zi yoki iborasi boshqa tilga tarjima qilinadi va shu til tarkibiga kirib ketadi. Asliyat tilidagi leksik birlikning o'ziga xos bo'lgan belgilaridan foydalanib tarjima tilida ekvivalent so'z yaratish uchun so'zma-so'z tarjima qilinadi.	the word or phrase of a foreign language is translated into another language and goes into the composition of the same language. It is translated literally to create an equivalent word in a translation language using the characteristic signs of the lexical unit in the original language.
Gaplarni birma-bir tarjima qilish	so'zlar, gaplar so'zma-so'z tarjima qilinadi, grammatik struktura tarjima tiliga moslashtiriladi	words, sentences are translated literally, the grammatical structure is adapted to the language of translation
Transpozitsiya	so'z turkumining o'zgarishi, ya'ni fe'l otga, ot predlogga o'zgarishi	word group change, i.e. verb change, noun to preposition change
Modulyatsiya	tushunish nuqtai nazaridan	change of the lexical unit

	leksik birlikning o'zgarishi	from the point of view of understanding
Ekvivalentlik	bunda xuddi shunday vaziyat uchun butunlay boshqa muqobil ibora ishlatiladi, ya'ni maqollar yoki idiomatik ifoda vositalari bularga misol bo'la oladi.	this uses a completely different alternative phrase for a similar situation, that is, Proverbs or idiomatic means of expression are examples of this.
Madaniy ekvivalentlik	tarjimon asliyat tilidagi madaniy so'zni tarjima tilidagi madaniy so'z bilan almashtiradi	the translator replaces the cultural word in the original language with the cultural word in the translation language
Tasviriy ekvivalentlik	leksik birlikni bildiruvchi so'zning ma'nosi bir necha so'zlarda tushuntirilishi	the meaning of a word denoting a lexical unit is explained in a few words
Funksional ekvivalentlik	tarjima tili leksikasida so'z asliyat tili leksikasidagi bir xil vazifani bajaruvchi matn uslubiga mos keladigan so'z bilan almashtirilishi	in the lexicon of the translation language, the word is replaced by a word corresponding to the style of the text, which performs the same function in the lexicon of the original language
Moslashtirish	Bu usulda, odatda, biror termin maxsus auditoriya yoki tarjimonning maxsus maqsadi uchun ko'proq mos keladigan matn yaratish uchun kerak bo'ladigan o'zgarishlar amalga oshiriladi.	In this method, changes are usually made that a term needs to create a text that is more suitable for the specific purpose of a specific audience or translator.
Kompensatsiya	Asliyat matnidagi ma'lumotning biror leksik birligi yoki stilistik ta'siri tarjima matnida aynan o'z	One lexical unit or stylistic effect of information in the text of the original is recreated

	joyida emas, balki matnning yana boshqa bir joyida qayta yaratiladi	in the text of the translation not exactly in its place, but in another place in the text
Kengaytirish	tarjima tilida sintaktik va leksik bo'shliqlarni yo'qotish uchun ko'proq ma'noga ega tushunchalardan foydalanish	using concepts with more meaning to eliminate syntactic and lexical spaces in the translation language
Ma'noni ochib berish	Asliyatdagi leksik birlik tarjima matnida to'liqroq sharh yoki aniqlashtiruvchi ma'noli so'z birikmasi bilan almashtiriladi	The lexical unit in Origin is replaced in the translation text by a more complete interpretation or a word combination with a clarifying meaning
Kuchaytirish	tarjima tilida sintaktik va leksik bo'shliqlarni yo'qotish uchun ko'proq ma'noga ega tushunchalardan foydalanishdir	is the use of concepts with more meaning to eliminate syntactic and lexical spaces in the language of translation
Transliteratsiya	asliyat tilidagi so'z uning grafik shakliga ko'ra tarjima tilida qayta yaratiladi	the word in the original language is recreated in the translation language according to its graphic form
Funksional ekvivalentlik	tarjima tili leksikasida so'z asliyat tili leksikasidagi bir xil vazifani bajaruvchi matn uslubiga mos keladigan so'z bilan almashtiriladi	the word is replaced by a word corresponding to the style of the text, which performs the same function in the lexicon of the original language in the lexicon of the translation language
Antonimik (teskari) tarjima	asliyatdagi tasdiq shaklidagi fikr tarjima tilida inkor shaklda yoki	an opinion in the form of confirmation in the original expresses the

	aksincha berilishini ifodalaydi	fact that in the language of translation the negation is given in form or vice versa
mualliflashtirilgan tarjima	original asar yoki matn muallifning qisman ishtiroki, tahriri asosida amalga oshirilgan tarjima	the original work or text is a translation made on the basis of the author's partial participation
Bilvosita tarjima	Bunda asliyatdan qilingan tarjimadan amalga oshirilgan tarjima yoki uchinchi tildan amalga oshirilgan tarjima nazarda tutiladi.	This refers to the translation made from the original or the translation made from the third language.
Diktant-tarjima	chet til darslarida asliyatdagi matn sekinlashtirilgan tarzda o'qituvchi tomonidan talabalarga <i>og'zaki</i> o'qib berilishi bilan <i>yozma</i> tarjima qilishga asoslangan mashq. O'qib berilgan matnni yozuv mashinkasida tarjima qilib yozish yoki kompyutorga kiritish tarjima amaliyotida uchraydi.	in foreign language lessons, the text of the original is an exercise based on written translation by the teacher with oral reading to students in a slowed manner. Read text on a typewriter writing in translation or inserting into a computer occurs in translation practice.
Fonematik tarjima	matnning fonematik xususiyatlariga asosiy e'tibor qaratilgan tarjima.	translation focused to the phonemic properties of the text
Frazeologik tarjima	asliyatdagi birikmani tarjima tilida qam frazeologik birlik orqali ifodalash, asliyatdagi frazeologizmlar tarjimasiga asosiy urg'u berilgan tarjima. Frazeologizmlar tarjimasiga asosan quyidagi	the expression of the compound in origin in the translation language through the phraseological unit qam is the translation with the main emphasis on the translation of

	<p>usullar bilan amalga ishiriladi: 1) mos ekvivalent (to'la yoki qisman) bilan o'g'irish; 2) muqobil variant bilan berish; 3) so'zma-so'z tarjima qilish; 4) tarjima tilida tushuntirish yoki izohlab berish.</p>	<p>phraseologisms in the original. Translation of phraseologisms is mainly processed by the following methods: 1) conversion with a suitable equivalent (full or partial); 2) giving with an alternative option; 3) literal translation; 4) explanation or interpretation in the translation language.</p>
<p>Idiomatik tarjima.</p>	<p>Tarjima tili imkoniyatlaridan kelib chiqib aslyatdagi matnni tarjima qilish strategiyalaridan biri. Muayyan ijtimoiy-madaniy jabhada tilni amalda qo'llash va me'yorlarga tayanish bilan idiomatik tarjimadan foydalanish tarjima jarayonida amalga oshiriladi. Bu esa o'z o'rnida tarjima o'quvchilarning qiziqish va ehtiyojlarini ham inobatga olinadi.</p>	<p>One of the strategies for translating the original text based on the capabilities of the target language. Specific socio-cultural</p> <p>In the translation process, the use of idiomatic translation, relying on the norms and practical application of the language at the front. This takes into account the interests and needs of our readers.</p>
<p>Informatsion tarjima</p>	<p>aslyatdagi matnning faqat adresatgagina mo'ljallangan qismini o'z ichiga olgan tarjima.</p>	<p>a translation containing the part of the original text intended only for the addressee.</p>

VII. ADABIYOTLAR RO‘YXATI

VII. ADABIYOTLAR RO‘YXATI

I. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari

1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажегимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 488 б.
2. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1-жилд. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 592 б.
3. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. 2-жилд. – Т.: “Ўзбекистон”, 2018. – 507 б.
4. Мирзиёев Ш.М. Нияти улуг халқнинг иши ҳам улуг, ҳаёти ёруғ ва келажаги фаровон бўлади. 3-жилд. – Т.: “Ўзбекистон”, 2019. – 400 б.
5. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. 4-жилд. – Т.: “Ўзбекистон”, 2020. – 400 б.

II. Normativ-huquqiy hujjatlar

6. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2018.
7. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрда қабул қилинган “Таълим тўғрисида”ги ЎРҚ-637-сонли Қонуни.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июнь “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сонли Фармони.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февраль “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги 4947-сонли Фармони.
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрель "Олий

таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сонли Қарори.

11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 сентябрь “2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5544-сонли Фармони.
12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 май “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5729-сонли Фармони.
13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 17 июнь “2019-2023 йилларда Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университетида талаб юқори бўлган малакали кадрлар тайёрлаш тизимини тубдан такомиллаштириш ва илмий салоҳиятини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4358-сонли Қарори.
14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 август “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сонли Фармони.
15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 21 октябрдаги “Ўзбек тилининг давлат тили сифатидаги нуфузи ва мавқеини тубдан ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5850-сон Фармони.
16. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрь “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сонли Фармони.
17. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 23 сентябрь “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш

бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 797-сонли Қарори.

18. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 29 январдаги “Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги атамалар комиссиясининг фаолиятини ташкил қилиш чора-тадбирлари тўғрисида” ги 40-сонли Қарори.

III. Maxsus adabiyotlar

19. Galperin I.R. Stylistics. –М.: Высшая школа, 1981. – P.187.
20. Musaev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. – Т.: Fan, 2005. – 352 b.
21. Rahimov G'. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. – Т.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2016. – 176 b.
22. Yo'ldoshev U. Badiiy tarjimaning lingvostilistik va lingvokulturologik xususiyatlari. Monografiya. Samarqand: – “Samarqand davlat chet tillar instituti” nashriyoti, 2022. – 170 bet.
23. Yo'ldoshev U. Tarjima nazariyasi. O'quv qo'llanma. – Samarqand: “Samarqand davlat chet tillar instituti” nashriyoti, 2021. – 126 bet.
24. Newmark P. About Translation: Multilingual Matters. Clevedon, Philadelphia, – Adelaide: Multilingual Matters Ltd, 1991. – 184 p.
25. Norton G.P. Some remarks on translation and translators. – Oxford: Oxford University Press, 1984. – 216 p.
26. Александрова Е.М. Перевод анекдота: проблемы адекватности и эквивалентности: на материале французских и русских анекдотов. Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – М., 2005. – 25 с.
27. Бархударов Л.С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода. – М.: Международные отношения, 1975. – 240 с.
28. М.Холбеков. “Мустақиллик йилларида ўзбек таржима амалиёти”. Тил, Маданият, Таржима ва Мулоқот республика илмий-амалиё конференцияси материаллари. Самарқанд, 2016. 11-22-бетлар.
29. Нелюбин Н.Н. Толковый переводоведческий словарь. – М.: Наука, 2003. – С.110.

30. Сирожиддинов Ш. Одилова Г. Бадиий таржима асослари. – Т.: Мумтоз сўз, 2011. – Б.39.
31. Тешабоева З.Қ. “Бобурнома”нинг инглизча таржималаридаги фразеологик бирликлар ва уларнинг миллий-маданий хусусиятлари. Фил. фан. фал. док. дисс. автореф.–Т.: 2017. 44 б.

IV. Elektron ta'lim resurslari

32. <http://edu.uz>.
33. <http://lex.uz>
34. <http://ziyonet.uz>
35. <http://natlib.uz>
36. <http://journalpro.ru/articles/effective-methods-of-teaching-literature>
37. <https://natureofwriting.com/courses/writing-about-literature/lessons/methodology>
38. https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/442705?journalCode=sc_hoolreview

VIII. TAQRIZLAR

Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti huzuridagi pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi dotsenti U. Yo'ldoshev tomonidan tuzilgan "Amaliy tarjima" nomli o'quv-uslubiy majmuaga

TAQRIZ

Insoniyatning tarixiy taraqqiyoti jarayonida xalqlar, millatlar o'rtasida o'zaro aloqa vositasi vazifasini bajargan sohalardan biri tarjimadir. Tarjima amaliyotining tarixi uzoq davrlarga doir bo'lsa-da, u o'z qiymatini hali hanuz yo'qotgani yo'q. Tarjima nazariyasi esa tarjima amaliyotiga nisbatan yoshroqdir.

Tarjimashunoslikka bag'ishlangan tadqiqotlar tilshunoslikda har doim ham dolzarb mavzu sifatida o'rganib kelingan. Chunki tarjima jarayoni har qaysi davrda ham tarjimonlar uchun o'ziga xos qiyinchiliklar tug'dirgan. Hozirgi kunda ham tarjima jarayonida uchraydigan qiyinchiliklar tadqiqotchilar tomonidan o'rganib kelinmoqda.

Tarjima amaliyoti bevosita tarjima jarayonida uchraydigan tarjima muammolarini bartaraf etish masalalarini o'zida mujassam etadi.

U.Yo'ldoshevning "Amaliy tarjima" fani bo'yicha tayyorlangan o'quv-uslubiy majmuasi bugungi kundagi tarjimaning dolzarb masalalarini tinglovchilarga o'rgatish mazmuni singdirilganligi bilan ahamiyatlidir. Majmuada tarjimaning lingvistik: fonetik, morfologik, sintaktik, leksik, stilistik masalalari, shuningdek madaniy, kognitiv, sotsiolingvistik kabi ekstralingvistik xususiyatlarni o'zida mujassam etgan.

O'quv-uslubiy majmuaning tarkibi fanning ishchi o'quv dasturi, modulni o'qitishda foydalaniladigan interfaol ta'lim metodlari, nazariy mashg'ulotlar mazmuni, amaliy mashg'ulotlar mazmuni, keyslar banki, glossariy, adabiyotlar ro'yxati hamda o'quv-uslubiy majmua yuzasidan taqrizlardan iborat.

Muallif ushbu majmuada "Amaliy tarjima" fanini o'qitishda qo'llanadigan interfaol metodlar va ularning qo'llanishi borasida alohida axborot berib o'tilgan bo'lib, ushbu interfaol metodlarga quyidagilarni kiritgan: semantik xarita, "SWOT

tahlil”, “Xulosalash”, “Ikkita to’g’ri va bitta xato”, “Keys studi”, “FSMU”,
“Tarmoqlar”, “Oltita fikrlovchi qalpoqcha”, “Venn diagrammasi” va boshqalar.

Umuman olganda U.Yo’ldoshev tomonidan yaratilgan “Amaliy tarjima”
fanining o’quv-uslubiy majmuasi mavjud o’quv-uslubiy majmua talablariga javob
beradi va uni nashrga tavsiya etish mumkin.

Taqrizchi:

**Z.Teshaboyeva, Toshkent davlat o’zbek tili
va adabiyoti universiteti Tarjima nazariyasi va
amaliyoti kafedrasini mudiri, filologiya fanlari doktori**

Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti huzuridagi pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi dotsenti U. Yo'ldoshev tomonidan tuzilgan "Amaliy tarjima" nomli o'quv-dasturiga

TAQRIZ

Bugungi kunda tarjimon tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalarida amaliy tarjimani talabalarga o'rgatish, bo'lajak tarjimonlarning kasbiy, lingvistik hamda ensiklopedik kompetensiyalarini shakllantirish, tarjima uslublari va usullaridan samarali foydalanish metodlarini talabalarga o'rgatishni samarali tashkil etish uchun professor-o'qituvchilar amaliy tarjima fanini ta'lim jarayonida mazmunli tashkil eta olishi lozim. Amaliy tarjimani talabalarga o'rgatishda lingvistik va metodik asoslar negizida professor-o'qituvchilar tomonidan talabalarga tarjima jarayonida uchraydigan morfologik, sintaktik, leksik-semantik hamda stilistik muammolar va ularni bartaraf etish usullarini o'rgatishga alohida diqqat qaratish erishish mumkin.

U.Yo'ldoshev tomonidan tayyorlangan "Amaliy tarjima" fanining o'quv dasturi fan bo'yicha bugungi kundagi soha bo'yicha so'ngi yangiliklar va ilmiy yutuqlarni o'z ichiga olganligi bilan ahamiyatlidir.

O'quv dasturida tarjimaning fundamental tushunchalari, lingvistik va ekstralingvistik muammolari kabi masalalar singdirilgan bo'lib, dasturda tarjimashunoslik nuqtai nazardan aslyat va tarjima tillarining o'zaro nisbati, tarjima uslublari va ularning tarjimada matn uslublari ko'ra tanlash mahorati, tarjima usullari va ularning til sahtlari boyicha tasnifi, o'zbek tilidan ingliz tiliga badiiy matnni o'girishda tarjima muammolarini bartaraf etish, o'zbek tilidan ingliz tiliga publitsistik uslubdagi matnlar tarjimasidagi muammolarni bartaraf etish, o'zbek tilidan ingliz tiliga rasmiy uslubdagi matnlar tarjimasidagi muammolarni bartaraf etish, o'zbek tilidan ingliz tiliga ilmiy uslubdagi matnlar tarjimasidagi muammolarni bartaraf etish, tarjimashunoslikda ekvivalentlik xodisasi hamda shakl va mazmun uyg'unligiga erishish strategiyalari mavzular keltirilgan bo'lib amaliy tarjimani samarali o'qitishni o'zida qamrab oladi.

Umuman olganda U.Yo'ldoshev tomonidan yaratilgan "Amaliy tarjima" fanining o'quv dasturi mavjud o'quv dastur talablariga javob beradi va uni nashrga tavsiya etish mumkin.

Taqrizchi:

R.Khodjayeva, Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti Tarjima nazariyasi va amaliyoti kafedrasi dotsenti, falsafa doktori